T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Aile Heterotopyasında Erkekliğin Toplumsal Distopyaya Dönüşümü

Hazırlayan:
Emel YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:
Doç. Dr. Kemal DİL

ÇANKIRI-2021

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Aile Heterotopyasında Erkekliğin Toplumsal Distopyaya Dönüşümü

Hazırlayan:
Emel YILMAZ
ORCİD: 0000-0003-2070-8973

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:
Doç. Dr. Kemal DİL

ÇANKIRI-2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ii
TEZ KABUL VE ONAY iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET v
ABSTRACT vi
TABLOLAR LİSTESİ vii

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM 8
HETEROTOPİK MEKÂN OLARAK AİLE 8
2.1. Heterotopya 8
2.2. Aile ve Aile Kuramları 13
2.3. Ailenin İşlevi ve Yapısı 15
2.4. Aile İçi İlişkiler 22
2.5. Cinsiyetin Kültürel Olarak Yeniden İnşası: Toplumsal Cinsiyet 24

3. BÖLÜM 31
YÖNTEM 31

4. BÖLÜM 35
ERKEĞİN AİLE HETEROTOPYASINDA TOPLUMSAL DİSTOPYAYA DÖNÜŞMESİ 35
4.1. Eğitim 37
4.2. Ekonomi 40
4.3. Şiddet 44
4.4. Temsil ile İlgili Durum 52
4.5. Zaman ve Mekânın Kullanımı 55
4.6. Teknolojik Gelişmeler 60

5. BÖLÜM 64
SONUÇ 64

KAYNAKÇA 68
ÖZGEÇMİŞ 72

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım *Aile Heterotopyasında Erkekliğin Toplumsal Distopyaya Dönüşümü* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Tarih

Emel YILMAZ

TEZ KABUL VE ONAY
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emel YILMAZ tarafından hazırlanan *Aile Heterotopyasında Erkekliğin Toplumsal Distopyaya Dönüşümü* başlıklı bu çalışma *12.08.2021* Tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Sosyoloji* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİ ÜYELERİ(Unvanı. Adı ve Soyadı)

Danışman	**:** Doç.Dr. Kemal DİL	imza:
Üye	**:** Prof. Dr. Ensar ÇETİN	imza:
Üye	**:** Doç. Dr. Hakan ARSLAN	imza:

ONAY

Bu tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …… tarihli ve …….. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Aile Heterotopyasında Erkekliğin Toplumsal Distopyaya Dönüşümü konusu, günümüz toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı olarak içerisinde şiddet olaylarını barındıran eşitsizlikleri barındırması, kadın-erkek ilişkilerini bir bakıma kaosa sürüklemesi ve sonucunda da toplumlarda bir distopya etkisi oluşturmaya başlaması düşüncesi, üzerinde durulmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmada, kadın-erkek ilişkilerinde, kadının ikincil konumunun üretildiği ataerkil yapı, bu yapı içinde erkeğe atfedilen roller ve bu rollere bağlı olarak toplumsal alanın distopik alana dönüşümü aile yapısı temelinde sorunsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Tez dönemi boyunca çalışmamı tamamlamamda bilgi ve tecrübesinden yararlandığım, yaratıcı, yenilikçi, özgün akademik bakışı ve açık sözlülüğüyle beni yönlendiren tez danışmanım sayın *Doç. Dr. Kemal DİL*'e,

Çalışma sürecinde tüm zorlukları benimle göğüsleyen değerli aileme,

En büyük destekçim olan, emeğini ve sabrını benden esirgemeyen sevgili eşim *İlker TARHAN*'a,

Çalışmamın her aşamasında yardımlarıyla beni yalnız bırakmayan sevgili arkadaşlarım *Neslihan KÜÇÜK* ve *Sefa KURT*'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Emel YILMAZ

ÖZET

Tezin Başlığı : Aile Heterotopyasında Erkekliğin Toplumsal Distopyaya Dönüşümü
Tezin Yazarı : Emel Yılmaz
Danışman : Doç. Dr. Kemal Dil
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 12.08.2021

Toplumsal-siyasal düzen, insan toplulukları için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bu yüzden bazı toplum kuralları belirlenir ve bireylerin bu kuralların dışına çıkmaması beklenir. Ülkemiz gibi çerçevesini ataerkilliğin oluşturdu toplumlarda ise, bu düzenin çizgileri cinsiyetler üzerinden çizilirken, kadın burada toplumun kırmızıçizgisini oluşturmaktadır. Bu çalışma, cinsiyetlerin toplumsal anlamlarının nasıl inşa edildiği, bireyler üzerindeki etkisi, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet algılarının nasıl şekillendiği ve bu çerçevede oluşan toplumsallaşma pratiklerinin cinsiyetleri nasıl ayrıştırdığı sosyolojik olarak sorunsallaştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada kadınların içselleştirdikleri cinsiyetçi kavramlar üzerinden annelikleri, erkekler üzerindeki güçlerinin bilincinde olup olmadıkları araştırılmıştır. Tüm bunlar Foucault'nun öne sürdüğü heterotopya kavramının en belirgin örneğini oluşturabilecek olan aile heterotopyası çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmiştir. İçinde cinsiyetçiliği barındıran yaşanan talihsiz olayların toplumu distopik bir yapılanmaya götürürken, burada çocukların eğitilmesinde büyük rolü olan kadınların, toplumsal cinsiyet dayatmalarını ne kadar dikkate aldığı araştırılmıştır. Çalışmada verilerin toplanmasında, nitel araştırma yöntemi kapsamında mülakat tekniği kullanılmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Erkek, Aile, Heterotopya, Distopya.

ABSTRACT

Thesis Title **:** The Conversion Of The Masculinity to Social Dystopia In Family Heterotopia

Author **:** Emel Yılmaz

Supervisor **:** Doç. Dr. Kemal Dil

Department **:** Sociology

Thesis Type **:** Master's Thesis

Date **:** 12.08.2021

Social-politic order is an indispensable need for human societies. Therefore, some society rules are determined, and individuals are expected not to go beyond these rules. In societies like our country, whose framework is patriarchy, the lines of this order are drawn on the basis of genders, while women here constitute the red line of society. This study aims to sociologically problematize how the social meanings of the genders are constructed, their impact on individuals, how the gender perceptions of women and men are shaped, and how socialization practices formed within this framework differentiate the sexes. In the study, it has been investigated whether women are aware of their motherhood and their power over men through the gendered concepts they internalize. All these have been discussed and evaluated within the framework of family heterotopia, which can constitute the most obvious example of the heterotopia concept proposed by Foucault. While the unfortunate events involving sexism lead the society to a dystopian structure, it has been investigated how much women, who have a great role in the education of children, take gender impositions into consideration. In the study, interview technique was used within the scope of qualitative research method for collecting data. The data were interpreted by making descriptive and content analysis.

Keywords: Woman, Man, Family, Heterotopia, Dystopia

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No Sayfa

Tablo 4-1 Katılımcıların Demografik Özellikleri 35

1. GİRİŞ

Antropolojik olarak bakıldığında aile, insan cinsinin kadın ve erkek türünü kendi içine alan bir canlı kümesidir (Kottak, 2016). Bu iki türün birlikteliği hem insanlık tarihini oluşturmuştur hem de bu tarihsel süreçten etkilenmiştir. Bununla birlikte insanlık tarihini oluşturma ve oluşturdukları tarihten etkilenme sürecinde bu iki tür sosyolojik anlamda ortaya çeşitli tiplerde yapılar ve farklı ölçütlerde deneyimlediği ilişkiler ortaya koymuşlardır. Bu durum, kadın ve erkek birlikteliğini içeren aileye yönelik sosyolojik anlamda tek bir tanım yapmayı zorlaştırmıştır. Bu zorluğa rağmen çeşitli akademik ve entelektüel çalışmalarda çeşitli açılardan ailenin anlamı hakkında tanımlar ortaya konulmuştur. En genel şekliyle aile; insan neslinin biyolojik birliktelikler sonucunda sürekliliğinin sağlandığı, kültürlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı, biyolojik etkileşimlerin yanında psikolojik, ekonomik, toplumsal birçok yönleri içinde barındıran toplumsal bir birim veya toplumsal bir mekândır (Sayın'dan aktaran Dündar, 2018). Aile, toplumların demografik ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunan en temel kurumdur. Nüfus artışı etkileşim artışını da beraberinde getirdiği için ailenin sürekliliğinin karşısında aile tanımının değişkenliği bulunmaktadır. Bu doğrultuda yapılabilecek bir başka tanımlama ise, erişkinlerin çocuklara bakma görevlerinin bulunduğu insan topluluğu (Giddens, 2008) şeklindedir. Buradan da anlaşılacağı üzere aile, kültürlerin yeni nesillere aktarıldığı, eğitim yeridir. Bir başka tanımda ise aile, en az iki kişinin aynı mekânı paylaşarak birlikte yaşayan, duygusal ve sosyal bağların kurulduğu, belli başlı rollerin ve görevlerin alındığı, ait olma duygusu ve sevgi duygusunun paylaşıldığı yerdir (Hallaç ve Öz, 2014). Aile toplumsal düzenin işleyişinin ve sürekliliğinin sağlandığı alan ya da mekândır. Walby (2016), saygı veya nefret gibi duygular barındırsa da ailenin toplum için istikrar ve düzenin temeli olduğunu söylemektedir.

Toplumsal yapıyı çözümlemeye yönelik yapılan etnografik araştırmalarda aile yapısı kadın ile erkek birlikteliği temelinde üretilen çocuk ve geniş bir soyu içine alan küçük bir yapıya sahip olduğu ortaya konulmuştur. Tarihsel süreçte farklı dönemlerde ve kültürlerde farklı aile yapılarının oluştuğu yine bu çalışmalarda ortaya

konulmuştur. Geçmişten bugüne ailenin tanımında, yapısında ve işleyişinde pek çok değişiklik olduğu söylenebilmektedir. Bu değişikliklere neden olan en önemli faktör ise toplumsal-ekonomik düzendir (Güler ve Ulutak, 1992). Bugün ataerkil bir toplum yapısına sahip olunsa da bu durum en baştan beri böyle olmamıştır, farklı dönemlerde, farklı koşullar altında, farklı görünümlerde olmuştur. İlk insan topluluklarında erkin annenin elinde olduğu görülmektedir. Nitekim Engels (2003), ilkel toplumlarda aile kavramının tam anlamıyla oluşmadığını ve evliliklerin grup halinde gerçekleştiğini söylemektedir. Bu aile yapısında çocuğun kimden doğduğunun belli olmasına karşın kimden olduğunun tam olarak belirlenememesine dayanılarak soy anneden devam etmektedir. Engels, bu ilkel komünal aile yapısının iktisadi koşulların gelişmesiyle birlikte yıkıldığını ve erkeklerin yani babaların zamanla egemenliği ellerine geçirdiklerini söylemiştir. Zamanla cinsiyetlerin ötesinde sınıflı toplum yapısı oluşturacak olan zengin-fakir, efendi-köle vb. ikili bir algı oluşmuş ve nihayet kapitalizmle birlikte ataerkil yapıya geçilmiştir (Erdem ve Baydaş, 2012). Bunun sonucunda kadının aile içindeki görevi çocuk doğurmak ve erkeğin soyunu devam ettirmek üzerine yeniden inşa edilmiştir. Köse (2018), avcı-toplayıcı toplumlarda hayatta kalabilmek için anatomik farklılıkların gözetilerek gerçekleştirildiği erkeklerin avcılık, kadınların ise toplayıcılık yapacak şekilde ortak bir iş bölümünün ortaya çıktığını söylemektedir. Tarımın gelişim göstermesiyle birlikte işlenen madenler, evcilleştirilen hayvanlarında katkısıyla değişen toplum düzeni, beraberinde 'artık ürün' elde edilmesini sağlamıştır. Bu durum ise güç dengelerini değiştirerek eşit bölüşüm ve ortak çalışma anlayışını ortadan kaldırmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan özel mülkiyet anlayışı ile malların aktarımının soy yolu ile gerçekleşmesi önem kazanmıştır. Böylece erkekler arasında soyun bilinirliğinin kazandığı önem artmış ve sonucunda anaerkil düzen yerini hızla ataerkil düzene bırakarak aile yapısını ve anlayışını kökten değiştirmiştir. 19. yy'a gelindiği ise yaşanan sanayi devrimi ile üretim anlayışı kapitalist sistem içerisinde gelişmeye devam etmiştir. Tarım toplumunda ekonomik üretimin kaynağı olan geniş aile, yerini daha küçük olan çekirdek aileye bırakmıştır. Hem toplumsal yapı hem de aile yapısı büyük değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliği Köse (2018) şu şekilde dile getirmektedir; fabrikalar akılcılığın, ev ise duyguların mekânı olmuştur. Ailenin ekonomik üretimin kaynağı olmaktan çıkıp daha samimi, sıcak ve duygusal ilişkilerin kurulduğu bir mekân olduğunu söylemektedir. Bu durumun sonucunda ise

kadın ilkel toplumlarda olduğu gibi hayatın içinde veya eşit paylaşımın yapıldığı işbölümündeki yerini kaybetmiş ve çekirdek aile de kadının görevi çocuk bakmak olmuştur. Ailenin tarihsel değişimiyle ilgili benzer bir açıklamada şu şekildedir: Modernizmden önce Avrupa'da aile, mülkleri düzenlemek amacıyla kurulmuş, daha sonra çocuk bakmak ile devam etmiş ve nihayetinde aşkla ilgili olarak gerçekleşmeye başlamıştır (Boswell'den aktaran Giddens, 2008).

Kadın ile erkek birlikteliğine dayanan aile yapısı, onların birbirleriyle etkileşimlerine, çocuk dünyaya getirmelerine, çocuklarıyla ilişkilerine, ekonomik üretim, bölüşüm ve dayanışma ilişkilerine; soylarıyla ve daha geniş toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarla ilişkilerine vb. yönelik olmak üzere farklı ölçütlerde ilişkiler ve pratikler üzerinden deneyimlenmiştir. Kültürden kültüre, zamandan zaman değişiklik içerse de bu yapının, kendisine özgü birtakım ilişkiler ortaya koyduğu ve işlevler yerine getirdiği farklı yaklaşımlarla ortaya konulmuştur. Bu yaklaşımlardan biri olan işlevselciliğin önemli bir temsilcisi Parsons'a (aktaran Walby, 2016) göre aile, toplumun temel görevlerinin gerçekleştirilmesini ve çocukların toplumsallaşmasını içermektedir. Parsons aynı zamanda karmaşanın yaşanmaması için kadınların ve erkeklerin görevlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini ve kadının ev içi görevleri üstlenmesi gerektiğini söylemektedir. Bir başka yaklaşım olan radikal feminizmin ise ana figürlerinden olan Firestone (aktaran Walby, 2016), ailenin işlevlerinden olan üremenin, biyolojik özellikler sebebiyle kadının erkeğe bağımlı hale geldiğini ve cinsiyetler arasında oluşan sınıf ayrımında kadının ezildiğini dile getirmektedir. Aile yaşantısının tarihsel gelişiminde meydana gelen değişimler evlilik biçimlerini ailelerin sınıflandırılmasını da etkilemiştir. Başlarda grup içinden yapılan çok eşliliğin ve anaerkinin görüldüğü ilkel toplumlardan günümüze gelindiğinde, ekonomik faaliyetlerin de etkisiyle beraber dışarıdan evliliklerin de önü açılmış ve ataerkil düzlemde evlilik tek eşliliğe doğru evrilmiştir. Aile, tür bakımından da dönemsel olarak değişimlere uğraşmıştır. Büyüklüğüne göre değerlendirildiğinde kök, birleşik ve geleneksel geniş aileler büyük aileye; çekirdek, parçalanmış ve tamamlanmamış aile küçük aile türüne ve anaerkil, babaerkil ve eşitlikçi aile ise güç ve otoritenin dağılımına göre aile türlerine örnek oluşturmaktadır (Dündar, 2018).

Aile yapısını oluşturan kadın ile erkek, cinsel organları ve üreme sistemleri, meme gelişimleri, seslerinin değişimi, kıllanma gibi görünür bedensel özellikler ve hormonel ayrışmalar üzerinden birbirlerinden farklılaşırlar. Bu farklı niteliklere sahip iki ayrı cinsiyete dayalı aile yapısı, tarihsel süreçte farklı dönemlerde ve kültürlerde çeşitli gerekçelerle kültürel olarak yeniden inşa edilmiştir. Bu kültürel inşalarda kadın ile erkek cinsiyetlerine özgü olan farklılık kimi kültürlerde ve zamanlarda "farklılık" bağlamından koparılmıştır; kadın ile erkek arasında çok yönlü "eşitsizlik" bağlamına oturtulmuştur. Böylece kadın ile erkek olarak farklı cinsiyet nitelikleri üzerinden anlam bulan aile yapısı da tarihsel, toplumsal ve kültürel inşa üzerinden "toplumsal cinsiyet" kalıpları temelinde anlamlandırılmıştır. Tarihsel ve kültürel dinamiklerle biçimlenen toplumsal cinsiyet kalıpları gerek aile yapısı içinde gerekse toplumsal yapı içerisindeki kadını ve erkeği eşitsiz konumlandırmış; kadına ikincil, erkeğe ise birincil düzeyde saygınlık atıfları içermiştir. Bu konu çeşitli yaklaşımlar tarafından tartışılmıştır. Toplumsal cinsiyetin ortaya çıkışında Freud, erkek cinsel organının baz alındığını söylemektedir. Freud'a göre (aktaran Giddens, 2018) kadınlığın ve erkekliğin simgesi erkek cinsel organın varlığı veya yokluğuyla belirlenmektedir. Bu durumda baba çocuk için otorite ve disiplin edici kişi olmaktadır. Chodorow (aktaran Giddens, 2018) ise toplumsal cinsiyet öğretilerinde annenin payının daha büyük olduğunu söylemektedir. Erkek kimliğini biçimlendiren şey anneden ayrılmadır. Çocukların ebeveynlerle arasında kurulan duygusal bağlardan uzaklaşmasıyla bu gerçekleşebilir. Feminist görüşe (aktaran Walby, 2016) göre toplumsal cinsiyet özellikle radikal feministler tarafından ele alındığında, erkeklerin kadınlar üzerinde baskı uygulayan ve bundan çıkar sağlayan grup olmaları şeklindedir. Erkek temelli şiddet unsurlarını kadınları denetime tabi tutan sistemsel bir düzen olarak değerlendirmektedirler. Bu noktada postmodern feministler hamileliği bir hastalık, cinsel istekleri isterik, annelik duygusunu mecburiyet yönünde dönüştürerek kadınları tahakküm altında tutmanın en bilindik yolu olarak süregelmiş olan bilime karşı gelmektedirler (Erdem, 1994). Toplumda özellikle kadınların içselleştirmiş oldukları bağımlılık duygusunun farkında olan feministler, kadın haklarının savunulması yönünde, içselleştirilen toplumsal normlardan arınmış bir kadın cinsiyetinin inşası yönünde çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Erdem'in (1994), Lynne Segal'den aktardığı üzere; "İlgimiz ve isteklerimizi kendi içinde yeterli omak doğrultusunda yapılandırmak için verdiğimiz savaş, çokluk, toplumsal

kurumların ve erkeklerin davranışlarının koyduğu engellemeler tarafından değil, aynı zamanda kendimizi kadın olarak ele alışımızdaki kişisel çelişkilerimiz kuşkularımız ve yanılgılarımız tarafından güçsüz kılınıyordu." Buradan yola çıkarak postmodern feministlerin savunduğu şey, kadınların düşünsel yapılarının oluşmasında erkek egemenliğinin olduğunun altını çizmektir. Nitekim ataerkil toplumlarda, sosyal ilişkilerde, kurumlarda ve hatta devlet yapılanmasında dahi erkek egemen bir dil hakim olmaktadır. Bu durum bu çalışmanın da özünü oluşturan, cinsiyetlerin toplumsal inşası yönündeki eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır.

İşlevselci yaklaşım ile değerlendirildiğinde ise toplumsal cinsiyet, biyolojik temellere dayanmaktadır ve bu durum toplumsal bir problem değildir. Kadın ve erkek, işlevselliğine göre kategorilendirilir. Kadınlar ve erkeklerin ilişkisi "farklı ama eşit" olmaktan çok bir tarafın egemen bir tarafında ezilen olmasıyla ilgilidir (Walby, 2016).

Tüm bu açıklamalar üzerinden düşünüldüğünde aile, geçmişte yaşamış ama süreç içerisinde kaybolan ya da dönüşen ve günümüzde varlığını devam ettiren tüm kültürlerin ürettiği toplumsal-yapısal bir mekândır. Kendi içerisinde kadın-erkek, genç-yaşlı, yetişkin-çocuk, evli-bekâr, üvey-öz, geleneksel-çağdaş gibi karşıt toplumsal kimlikleri barındırır. Tarihsel süreçte farklı toplumlarda ve farklı zamanlarda çeşitli dönüşümler içermekle birlikte özgül kurumsal varlığını devam ettirmektedir. Günümüzde ise farklı formasyonlara sahip olmakla birlikte farklı kuşakları da içermektedir. Farklı ölçütlere göre çözümlenmeye çalışılan aile, tarihsel-toplumsal koşullara bağlı olarak farklı etkinlik alanları temelinde (üretim, üreme ve kamusal alanlar) içinde barındırdığı toplumsal kimliklere farklı saygınlık düzeylerinde yansıdığı çeşitli yaklaşımlarla ortaya konulmuştur. Bu yönüyle kimi yaklaşımlara göre aile, içinde barındırdığı bazı kimliklere kapatılma mekânları olarak yansıdığı ve aile içinde kimlikler arası ilişkilerde eşitsizlik yarattığı, kimi yaklaşımlara göre ise toplumun beklentileri doğrultusunda işlev gören/görmesi gereken "kutsal" yeniden üretim birimleri olduğu ileri sürülmüştür. Tüm bu yönleriyle bakıldığında mekânsal bir yapı olarak ailenin Foucault'nun (2014) deyimiyle heterotopik mekân olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şöyle ki,

Foucault'nun mimari alanda yazdığı "Öteki Mekânlara Dair" adlı makalesinde (2014) kullandığı heterotopya esasında tıp terminolojisine ait bir kavramdır ve bir organın vücudun herhangi bir bölgesinde olmaması gereken yerde bulunması durumunu ifade etmek için kullanılmıştır. Foucault bu makalesinde (2014) heterotopya kavramını altı ilke üzerinden anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu kapsamda aynı makalede heterotopya, karşıtlıkları içinde barındıran, bir yere konumlandırılmakla birlikte tüm alanların dışında kalan, ötekileşmiş ve hayata geçirilmiş, bir tek gerçek mekânda birden fazla zaman ve mekân barındıran müze, kütüphane, sinema, bahçe, ayna, mezarlık gibi mahallerdir. Bu açıdan heterotopya birbiriyle bağdaşmayan birçok mekânı ve nesneyi tek bir gerçek mekânda bir araya getirme kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda heterotopya mezarlık gibi kesintiye uğramış farklı zaman dilimlerini de kendi içinde taşıyan başka bir zamansal mekân olduğu gibi müzeler ve kütüphaneler gibi zamansal birikim üzerinden anlam bulan mekânsal mahallerdir. Başka bir deyişle heterotopya, bir kişiye, hem kendi zamanında karşılaşması olanaksız farklı zaman katmanlarına sahip hem de bulunduğu zamanda farklı mekânlara sahip zıtlıkları, uyumsuzlukları gösterebilme olanağı verir. Foucault 'ya göre bahçe bu anlayışın en eski biçimidir ki, bu haliyle fiziki dünyanın evrensel boyutta en küçük temsilidir. Bununla birlikte farklı ve karşıt kimlikleri farklı mekanları, farklı zamanları iç içe geçmiş yapıları kendi içinde barındıran ailenin de heterotopik bir mekan olduğu bu çalışmada ileri sürülmüştür.

Ortaya konulan tüm bu tanımlamalar, kavramsal açıklamalar ve bu konuya ilişkin yaklaşımlar, tarihsel süreç içerisinde aile yapısının ve toplumsal yapının bileşeni olan erkeğin toplumsal cinsiyet inşası üzerinden bu her iki yapı içerisinde distopyaya dönüştüğünü düşündürmektedir. Distopya, iyinin ve güzelin düşlendiği ve sıklıkla kullanılan bir kavram olan ütopyanın tam zıttı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kullanımı özellikle 20. yy'da yaygınlık kazanan bu kavram, terminolojik olarak "kötü", "hastalıklı" veya "anormal" anlamını taşır (Çelik, 2015). Baskıyı, zorbalığı tanımlamak için kullanılmaktadır. Dilimizde, karşı-yolunda gitmeyen-anti ütopya ya da karamsar toplum düzeni şeklinde karşılık bulmaktadır (Atasoy, 2020).

Tam da bu çerçevede, bu tez, aile heterotopyasında aile ve toplum yapısı içindeki erkek bileşenin toplumsal cinsiyet inşası temelinde nasıl toplumsal distopyaya dönüştüğünü tezin örneklemi dâhilinde nitel araştırma yöntemi çerçevesinde sorunsallaştırılmıştır. Bunun için belirlenen örneklem ile yapılan yüz yüze görüşmelere dayanılarak, katılımcıların toplumsal değerler çerçevesinde, kadın-erkek ilişkilerini nasıl yorumladıkları üzerinden sorular sorulmuştur. Bu sorular, eğitim, ekonomi, şiddet, temsil, zamanın ve mekanın kullanımı ve teknoloji kullanımı üzerinden katılımcılara yöneltilmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda, heterotopik bir mekan olduğu savunulan ailenin, toplumsal cinsiyet bağlamında kadın erkek ilişkilerini nasıl etkilediği üzerinde durularak, erkek cinsiyetinin toplumsal karmaşanın unsuru haline nasıl gelebildiği yani nasıl distopyaya dönüştüğü araştırılmıştır. Sosyalleşme pratiklerinin, işbölümü söylemi üzerinden şekillenmesi ve toplumsal konumları bakımından birbirinden farklılaşan kadın-erkek ilişkilerinin distopyayı andırır bir hale dönüşmesi katılımcılara eğitim, şiddet, ekonomi gibi dinamikler çerçevesinde sorulan sorulardan elde edilen bulgular, Foucault bakış açısıyla değerlendirilmiş ve heterotopya kuramı bağlamında ele alınmıştır.

2. BÖLÜM

HETEROTOPİK MEKÂN OLARAK AİLE

Çalışmanın bu bölümünde heterotopyanın ve ailenin tanımı yapılarak ailenin yapısı, işlevi, aile içindeki ilişkiler ve bunlarla bağlantılı olarak toplumsal cinsiyetin kültürel olarak yeniden inşa edilmesi aile heterotopyası bağlamında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1. Heterotopya

Heterotopya aslında bir tıp terimidir. Vücutta bir dokunun belli bir yeri vardır ve o doku, hücre ya da organın, olması gerektiği yerde değil de daha faklı bir yerde görülmesi gibi durumları anlatmak, tanımlamak için kullanılmaktadır. Yani bu görüldüğü gibi kendi içinde karışıklık ve aynı zamanda zıtlık içeren bir durumu ifade etmektedir. Hiyerarşi, zıtlık ve kesişimler dolayısıyla var olmuş mekân algısıdır heterotopya (Karaman, 2018). Buradan yola çıkarak farklı alanlara da uyarlanan heterotopya kavramı Foucault ile mimariye uyarlamıştır. Kapatılma ve dışlanma alanlarının mimarisini ifade eden bu kavram, özünde sosyolojiyi de yakından ilgilendirmektedir. Çünkü kapatılma mekânları olarak adlandırılan hapishaneler, tımarhaneler, hastaneler vs. içerisinde son derece sosyolojik vakaları barındıran yerlerdir. Zaten kapatılma ve öteki olanı kategorize eden dışlama olguları tam anlamıyla sosyolojinin odağındadır. Toplumsal birer varlık olan insanlar, içerisinde bulundukları zamana göre mekânları şekillendirmekte ve görev tanımlaması yapmaktadır. Foucault (2014) mekânları tanımlarken iki tipten bahseder ki bunlar ütopya ve heterotopyadır. Ütopyalar bilindiği üzere mükemmeliyete ulaşmış hayali, gerçek olmayan mekânları temsil ederken heterotopya bununla benzerlikler gösterirken önemli farklılıklara da sahiptir. Farklı olarak heterotopyalar deneyimlenebilmektedirler. Bu anlamda heterotopyalar, ütopyalar ile gerçek olanın kesişim noktalarıdır denilebilmektedir ve bu özelliği ile karşıtlıkları içerisinde barındırmaktadır. Tıpkı vücutta bulunması gereken yerde bulunmayan bir hücre, bir organ gibi mekânsal ya da toplumsal olarak da karmaşık bir bütünlük oluşturur. Buna zıtlıkların mekânı da diyebiliriz. Foucault'nun (2014) buna verdiği en iyi ve en

bilinen örnek ise bahçelerdir. Sınırlar çizilerek, var olan bir mekân içerisinde dünyaya ait her türlü nesne, evrenin birer temsiliymiş gibi orada bulunmaktadırlar. Dünyanın en küçük parçası olarak nitelendirilebilecek olan bahçe, bu özelliğinin yanı sıra bütünü de temsil etmektedir. Çünkü burada, bir arada olmaları neredeyse imkânsız olan bazı nesneler, bitkiler, canlılar bir arada bulunarak bizlere heterotopya adına en güzel örneği sunmuş olmaktadırlar. Heterotopyalar, öznelerin ve onların dışındaki mekânların birbirleriyle kurdukları ilişkilere bağlı olarak çeşitlilik gösterir ve öznelerin nesneleşmeleriyle ilgili din, politika, kültür gibi söylemlerle yaratılan ve yaratıldıkları çağın şartlarına göre türlerinden bazılarının devam edeceği ya da yok olacağı yerler, mekânlardır (Ekice, 2019, s. 466).

Heterotopyalar yalnızca mekân değil insanların birbirleriyle ilişkilerinin günümüzde nasıl biçimlendiğini de göstermeleri açısından önemlidirler (Nakıboğlu, 2015, s. 382). Toplumların oluşmasını ve içerisinde iletişimsel bir sirkülasyon oluşmasını sağlayan insan hakkında Foucault (Çeviri Konuşmalar, 2018), 1966 yılında katıldığı bir programda şu ifadeleri kullanmıştır: "Bana kalırsa, insan kötü bir rüya ya da kâbus olmasa da kendine özgü, belirli ve kültürümüz içinde tarihsel olarak konumlandırılmış bir figürdür." Foucault insanın öznelliğine modernizm ile kavuştuğunun altını çizmektedir. Modern insanın ise konumlanışını açıklarken, onun öznel bir varlık olarak içerisinde bulunduğu alana, mekâna, heterotopya demektedir. Mekânları, ilişkiler örgüsüyle saran ve anlamlandıran ise insanlardır. Buna hem anlam kazandıran hem de orada tecrübe kazanan insanın ilişki döngüsüdür diyebiliriz. Stavrides'in (2018) dediği gibi; insanlar mekânı deneyimlemekle kalmaz, onun sayesinde düşünüp hayal kurarlar. Dolayısıyla mekân sadece toplumu değil, ortak düşleri anlatan başka toplumsal dünyaların da mümkün olabileceğine işaret eder. Foucault'nun sosyal ve kültürel formlarla ilişkilendirdiği heterotopyalar, yaşamımızın her alanında var olmalarına rağmen insanların farkında olmadıkları mekânlardır (Ekice, 2019). Deneyimlediğimiz bu mekânlar, yani aslında toplumsal düzlemde içerisinde bulunduğumuz coğrafyada, bireyler, kolektif bilincin kendilerini içlerine aldıklarının farkına varmamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında insan, birey olarak "ben" olma bilincine ulaşamamaktadır. Heterotopyaların türdeşleştirme ve yayılım gösterme eğilimi, kendine özgüllüğünün toplumsal hafızaya geçmesi ya da aktarılması, ötekinin "ben"e olan bağımlılığını bilinçaltına yerleştirmekte ve fark

etmeden bu durumu içselleştirmesini sağlamaktadır (Nakıboğlu; 2015, s. 387). Böylelikle "ben", heterotopya içerisinde ötekine bağımlılık göstererek aslında kolektif bilince örnek teşkil edebilecek mekânsal bir oluşuma dönüşmektedir. Bu durum yani heterotopinin gerçekliği, genel olarak topluluk halinde yaşayan herkesin paylaşım alanında yer aldığı için onun gerçekliğinin de bir şekilde ispatı niteliğini taşımaktadır. Foucault'nun tek ve en kapsamlı şekilde heterotopya kavramını ele aldığı Başka Mekânlara Dair adlı makalesinden yola çıkarak kavram hakkında derinlemesine bilgi edinebilmekteyiz. Bu makalesinde Foucault (2014) heterotopyayı, "içinde yaşadığımız, bizi kendi dışımıza çeken, özellikle yaşamımızın, zamanımızın ve tarihimizin erozyona uğradığı mekân, bizi kemiren ve aşındıran bu mekân, heterojen bir mekândır" şeklinde tanımlamaktadır. Bu heterojen olan yani türler arasında çok çeşitlilik barındıran mekânlar, toplum içinde cinsler arasında, bireyler arasında, ilişkiler arasında ve hatta tek bir beden içerisinde bile karşımıza çıkabilecek olan zıtlıkları temsil edebilmektedir.

Heterotopya çeşitli şekillerle her kültürde görülen, tarihsel süreçte dönüşüme uğrayan, zamansal olarak süreksizliği niteleyen, tek bir mekânda zıtlıkları içinde barındıran ve kendisinin dışında kalan mekânlarla işlevsel bağlar kuran farklılıkların mekanıdır (Çavdar, 2018). Heterotopyanın bu genel ve kapsayıcı tanımlaması aile kavramıyla benzerlikler göstermektedir. Ailede tarih sahnesinde var olduğu zamandan günümüze gelinceye kadar içerisinde birtakım farklılıklar barındırırken zamansal olarak da gösterdiği değişim ve gelişimlerle birlikte işlevsel bakımdan da değişikliğe girerek aile kavramının ve daha geniş anlamda toplumun sürekliliğini sağlamıştır. Topluluk halinde yaşayan insanların kolektif olana hazırlanması ya da toplumsallaşmasının ilk adımı aile olarak adlandırılan en küçük insan topluluğudur. Cinsiyetlerden başlayarak birçok zıt kutbu bir arada tutma özelliği ile aile heterotopyaya verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Ailede tıpkı heterotopya gibi zıtlıkları içerisinde bulunduran bir mekândır, evrenseldir ve her toplulukta görülmesine rağmen toplulukları birbirinden ayıran kültürlerde olduğu gibi zaman çerçevesinde işlevsel olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Başka bir açıdan bakılarak aile, cinsiyet ilişkileri bağlamında ele alındığında da kriz heterotopyalarının bir temsili niteliğini taşımaktadır. Foucault'nun kriz heterotopyalarıyla anlatmak istediği şey, egemen gücün belirlediklerinin dışına

çıkamama durumu olarak ifade edilebilmektedir. Burada somut bir güç ya da baskılayan olmamasına rağmen zihin olarak da bir kabulden söz edilmektedir. Orta çağdan örnek vererek o zamanın değişmez olarak nitelendirilen mekânlarının olması ve bunların değiştirilebilirliğinin ortaya konulması krizdir demektedir Foucault (2014). Burada egemen gücün belirlediklerinin dışına çıkamama durumu gözlenmektedir. Bu durumun destekleyicisi olarak toplumsal ilişkilerle ve aile içinde kadın-erkek arasındaki ilişkiyle bağlantılı olarak şekillenen iş bölümünün belirleyicisi olan ataerkil düşüncenin de dışına çıkılamaması gösterilebilir. Ataerkil düşüncede de, toplum tarafından belirlenmiş ve uyulması hususunda beklenti yaratan bazı kurallar vardır ve bu durum tıpkı kriz heterotopyalarında olduğu gibi somut bir baskılayan olmadığı durumlarda da bireyler tarafından zihin olarak da kabul edilmiş ve içselleştirilmiştir. Aynı zamanda bu değişmez olduğu düşünülen şeylere egemen güç tarafından bir kutsallık atfedilmektedir. Bu bakımdan kriz heterotopyaları toplumsal cinsiyeti açıklarken ilişki kurulabilecek bir ilkedir. Mevcut cinsiyet rollerinin dağılımı ve kadın erkek ilişkileri heterotopyada kutsal olarak atfedilen mekânlara benzemektedir. Bu konuda ise değişebilirliğin ortaya konulması kriz doğurmaktadır. Diğer taraftan kriz heterotopyalarının değiştirilemezliği düşüncesinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte sapma heterotopyaları olarak adlandırılan mekânlardan söz etmektedir Foucault (2014). Sapma heterotopyaları, davranış olarak istenilen normlara aykırı davranan insanların yerleştirildiği heterotopyalardır (Ekice, 2019). Burada istenen ya da beklenti oluşturan normlara göre sapma gösteren insanların yerleştirildiği mekânlardan bahsedilmektedir. Psikiyatri klinikleri, huzur evleri gibi mekânlar bunlara örnek olarak gösterilmektedir. Burada söz konusu olan şey değer alanlarıyla bir çatışma durumunun gerçekleşmiş olmasıdır. Toplumun yapısını belirleyen egemen güç nasıl istiyorsa toplumsal ilişkiler o doğrultuda şekillenmektedir. Bunun dışına çıkmak sapma olarak değerlendirileceği için heterotopyaların sapma ilkesiyle ilişki kurulabilmektedir. Sapma heterotopyaları bir kapatmayı gerektirirken bunun toplumsal alanda karşılığı bireyler üzerinde manevi bir yaptırım olan dışlanma, kabul görmeme olarak kendini göstermektedir. Bu gibi manevi yaptırımlar ise toplumsal cinsiyet rolleriyle çok yakından ilişkilidir. Cinsiyet rollerinin en belirgin şekilde öğrenildi ve gözlemlendiği mekân olan aile, içerisinde cinsiyetler arası hegemonik dengesizliğin ve tarihsel süreç içerisinde ele alındığında her çağda zıtlıkların barındığı bir mekândır. Bu mekânda yani ailede yine toplumsal

cinsiyet algısıyla birlikte sapma heterotopyalarında olduğu gibi kapatılma mekânı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nakıboğlu'nun (2015) ifadesiyle, bir heterotopya kendisiyle yüzleşme sorumluluklarını, karşı tarafa yani ötekine yükleyerek bu durumdan kurtulmak için uğraştığı bir sistem oluşturmaktadır.

Heterotopyalar içerisinde hareket ettiğimiz, öğrendiğimiz, deneyim kazandığımız ya da kapatıldığımız mekânlar olmanın yanında bir başka metaforla da karşımıza çıkmaktadır. Bu, aynadır. Ayna bizim günlük hayatımızda algıladığımız sıradan görevinin yanında aslında daha derin anlamlara sahiptir. Aynada bizler yansımamızı görürüz. Daha doğrusu düşündüğümüz ya da sandığımız şey sadece yansımamızı gördüğümüzdür. Bu yansımanın derinlerinde yatan anlam ise farklıdır. O, aslında bir heterotopya görevi görmektedir. Daha doğru bir ifadeyle, heterotopya ile ütopya arasındaki karşıtlığın birleştiği bir köprü görevi görür. Görüldüğü gibi karşıtlıklar yaşamımızın her anında bulunmaktadırlar. Toplum içinde de bu tür ikiliklerin en belirgin örneği aile heterotopyası içindeki toplumsal cinsiyet rolleri algısıdır. Ayna heterotopyaları ile ilgili Foucault (2014) şöyle söylemektedir:

> Baktığım aynada aslında kendimi olmadığım bir yerde görürüm. Bir bakıma bu bakışla kendime bir geri dönüş sağlarım ve bu dönüşün ardında kendimi bulduğum yerde yeniden oluşturmaya başlarım, bu doğrultuda aynaya baktığımda kapladığım yer kesinlikle gerçek olmanın yanında kesinlikle gerçekdışı olduğu için bir heterotopya gibi işlemektedir.

Toplum, heterotopik bir mevki olarak içindeki zıtlıklarla var olmakta ve sürekliliğini aslında bu şekilde sağlamaktadır. Haliyle toplumun içerisinde bulunan insanların cinsiyetleri bağlamında var olan ikilikler, onun sürekliliğinin en temel öğeleridir. Biyolojik olarak farklı iki cinsin birleşmelerini meşrulaştıran aile, bu sürekliliğin en temel noktasıdır. Ancak toplumsal ilişkilere bakıldığında cinsiyet, biyolojik anlamının dışında, kişilere büyük sorumluluklar yükleyerek yeniden anlam kazandığı bir inşa sürecine tabi olmuştur. Foucault'nun sosyal bilimlere uyarladığı heterotopya kavramı, bizlere fiziksel bir mekân örneği sunsa da buradaki ayna benzetmesi, yaşanan toplumsal çatışmalara temel oluşturan sorunların başında gösterilebilecek toplumsal cinsiyet ve cinsiyetler arası eşitsizliğinin üretildiği aile yapısına uyarlanabilir. Ailede kadının karşısında hegemonik olarak varlık gösteren erkek

kimliğinin, durumdan şikâyetçi olmasının yanında bu durumu içselleştiren kadın üzerinde yeniden inşa edildiği gözlemlenmektedir. Bu durumda ayna heterotopyası toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığında, bireylerin ataerkinin getirisiyle hâkim cinsiyet olarak kabul edilen erkek ile karşısında konumlanan kadının, ailenin birer yansıması olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan Foucault' ya göre aslında kadın ve erkek diye bir şeyin olmadığı, bunu kültürlerin kurguladığını söyleyerek bütün davranışlarımızın sistematik olarak gerçekleşirken böyle bir ortamda özümüzü bulmak imkânsızdır (Ekici, 2019). Bireyselleşmenin önünde bir engel olduğu düşünülen heterotopik yapısıyla aile, toplumsal normların bilinçli veya bilinçsizce insanlara aşılandığı en önemli heterotopyadır.

2.2. Aile ve Aile Kuramları

Aile üzerine yapılan birçok tanımlamaya rastlamak mümkündür. Çünkü aile olgusu, her toplulukta ve her çağda farklı özellikler edinmiş ve değişimler yaşamıştır. Yine de yapılabilecek en genel tanımlama ile aile, akrabalık bağlarıyla bağlanan, yetişkinlere çocukların bakım sorumluluğunun ve görevinin yüklendiği insan topluluğudur (Giddens, 2008). Heterojen birlikteliğin ve üremenin toplumsal normlar çerçevesinde kabul edilirliğinin sağlandığı aile kurumu, topluma yeni bireyler kazandırarak onun devamlılığını sağlayan en küçük yapıdır. Aile toplumsallaşmanın öğrenildiği yerdir. Bireylerin topluma hazırlanması aileden aldıkları eğitim doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu sebeple aile toplumda büyük öneme sahiptir. Aile, bireyin doğumundan başlayarak yaşamını sürdürebilmesi gereken bakımının yapıldığı ve bireye her türlü desteğin verildiği sosyal bir ortamdır (Bayer, 2013). Bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları toplum, onların eylemlerini belli başlı kurallarla şekillendirerek kendi yapısını oluşturur. Geçmiş zamanlarda okul, kilise ve aile gibi kurumlar toplumu oluşturan bireyleri etkisi altına alarak toplumsal yapının yeniden üretiminin gerçekleşmesini sağlayan en temel yerlerdi. Bunlar arasında toplumun temel taşı ve birey eğitiminin ilk basamağını oluşturduğu kabul edilen aile kurumu, özellikle eril tahakkümün ve cinsiyetler arası eşitsizlik savlarının yeniden üretiminde başat rol üstlenmektedir. Çocuğun yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması aşamasında aile içerisinde özellikle anne faktörü çok büyük önem taşımaktadır. Bazı yazarlar bir çocuğun dengeli ve sağlıklı, ruhsal ve toplumsal bir

düzen içinde olabilmesinin tek yolunun anneyle kuracağı etkileşim ile mümkün olduğunu söylemektedirler. Sağlıklı toplumsallaşmanın insan dişisinin görevi olduğuna beslenen inanç şüphe götürmemektedir. Çünkü çocuk bakımı bir iş olarak görülür ve bu iş bölümünün dayanağı toplumsal cinsiyettir (Connel, 2019, s. 58). Cinsiyet rollerinin dayatması olarak da iş bölümünün çocuk bakımı gibi ev içerisinde gerçekleştirilen kısmı kadının görevi olarak nitelendirilmektedir. Bu göreviyle kadın, ev içinde konumlanarak ailenin kapatılma mekânı olarak işlev görmesinin örneğini oluşturmaktadır. Aynı zamanda aile, toplumların istikrarını sağlamaları açısından da kutsallık atfedilen heterojen bir mekandır. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği mekân olan aileyi heterotopik yapısıyla değerlendirmek mümkündür. Aile davranışları toplumsal normlar ile büyük oranda belirlenmekte, kadın veya erkek fark etmeksizin toplumsal bir varlığın içinde bulunduğu sistem tarafından şartlandırılmış kişilerdir ve toplumdan bağımsız bir şekilde hareket etmesi asosyallik olarak kabul edilmektedir (Aldous'tan aktaran Güçlü, 2018). Dolayısıyla aile, toplumun küçültülmüş bir örneğini oluşturarak tıpkı Foucault'nun heterotopyalara verdiği bahçe örneğinde olduğu gibi bir işleve sahiptir. Aile, içerisinde barındırdığı insanları topluma hazırlarken, aynı zamanda toplumun beklentilerini karşılayacak ve toplum içerisinde kriz oluşumunu engelleyecek düzey ve düzenlilikte insanlar üretmekte ve bu göreviyle toplumun devamlılığını sağlamaktadır. Bu özelliğiyle aile, kurumlar arasında en büyük öneme sahiptir. Sembolik etkileşimcilere göre çocuk boş bir levhadır ve başkalarıyla iletişim ve etkileşim halinde olduğu zaman sosyalleşebilir ve bu sosyalleşmenin kaynağı da ailedir (Güçlü, 2018). Çocuk, aileden ne alırsa onu büyütür ve genelde de özelde de sunacağı şey aileden öğrendikleridir. İnsanın karakterini, düşüncelerini ve davranışlarını etkileyen en önemli şey onun içerisine doğduğu ailesidir. Aile sosyal bir gruptur ve sosyalizasyonun en önemli mekânıdır.

Evrensel bir kalıp içerisinde olmamak kaydıyla bütün kültürlerde var olan aile ve aynı özelliklere sahip olan heterotopya, ailenin heterotopik bir mekan olma özeliğinin ilk göze çarpan unsurudur. Aile, en başta heterojen bir birleşim olması yönüyle yani farklı cinsiyetten insanların bir arada bulunmalarına dayalı olarak heterotopik bir mekân olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Toplumsallaşmanın başladığı ailede toplumsallaşmayı sağlayan şey, kadın erkek açısından iş bölümüdür. Bunun da ötesinde iş bölümünün, aile içerisinde ve hatta toplum içerisinde kadına ve

erkeğe yüklediği anlamlar ve görevler ile cinsiyetler heterotopik olarak konumlanmaktadır. Bu konumlar ile birlikte, birbirinden bağımsız olan kadın ve erkek cinsiyetinin bir aradalığı, bir hiyerarşi doğurmaktadır. Toplumsal düzen de ancak bu hiyerarşi ile sağlanabilmektedir (Ekice, 2019, s. 470).

2.3. Ailenin İşlevi ve Yapısı

Tarihsel ve toplumsal önemi olan ailenin işlevi yalnızca dünyaya çocuk getirmek ve onun bakımını üstlenmek değildir. Bunun yanında birbiriyle bağlantılı çeşitli işlevlere de sahiptir. Aile, toplumsal yaşamda önemli işlevleri gerçekleştiren ve toplumun omurgası olarak işleyen bir kurumdur (Macionis'ten aktaran Tükkahraman, 2006). Ailenin işlevlerini Türkkahraman (2006) şu şekilde maddeleştirmektedir;

a) Biyolojik işlev. İnsan soyunun devamlılığının sağlandığı yegâne grup olma özelliğini taşımaktadır.
b) Psikolojik işlev. Toplumsal problemler karşısında destek ve direnç sağlama özelliğinin taşımaktadır.
c) Ekonomik işlev. Geçmişten günümüze üyeleri başta olmak üzere toplumun ekonomik işlevlerini gerçekleştirme özelliğini taşımaktadır.
d) Sosyalleştirme ve eğitim. Çocuğun ilk olarak ve en etkili biçimde sosyalleşmesini sağlama özelliğini taşımaktadır.
e) Fiziki ve hukuki işlev. Fertlerinin, özellikle çocuklar ve yaşlıları koruma özelliğini taşımaktadır.
f) Serbest zaman aktivitesi işlevi. Fertlerinin yaratıcılığını geliştirme ve boş zamanlarını değerlendirme özelliğini taşımaktadır.
g) Statü işlevi. Özellikle çocukların meşru olarak dünyaya gelmeleri toplum içinde önemli bir statü belirtisi olmaktadır.

Aile, tüm bu işlevlerin yanı sıra çocuklara dini ve ahlaki eğitimlerini de veren bir kurumdur. Ailenin işlevleri, zaman içerisinde değişime uğramıştır ve bu da aile kavramının tanımlamasının değişkenlik göstermesine, tek bir tanımın yapılamaması gibi zorlukların yaşanmasına neden olmuştur. İlk insan topluluklarında ailenin ekonomik işlevi ağır basmaktaydı. Bu durum aile içinde belli başlı iş bölümlerinin

yapılması gibi durumları beraberinde getirmiştir. Kadın ve erkek her fert toplum içinde aktif olarak çalışmakta ve üretime katkı sağlamaktaydı. Ekonominin etkisi ailelerin yapısında oldukça önemli hatta belirleyici olmaktaydı. İnsanların üretimde ve tüketimde ortaklaşa ve eşit değer alanlarının olması aile yapısının da günümüzden farklılık gösterdiği gözlemlenebilmektedir. Bu farklılıklar aile yapısındaki egemen gücün değişimi ile başlamaktadır. Bachofen'in (1997) anaerkil düzeni detaylı ve belgelerle destekleyerek bizlere sunduğu yapıtı Söylence, Din ve Anaerki'de amazonluk olarak adlandırdığı şeyden, yani ailelerde ve toplumlarda soyun ve mirasın anneden kız çocuklarına aktarıldığı ve bu şekilde devam ettiğinden bahsedilmektedir. Soyun kadınların denetimleri altında devam ettiği anaerkil toplumlarda, bebeklerin sadece anne bakımıyla yaşamayı sürdürdüğü ve bunun sonucunda ise rastgele bir toplumun dahi temelinin annesi ile çocukları olması gerekmektedir (Bachofen, 1997, s. 20). Anne ve çocuklar arasındaki kana dayalı bağın yanında duygusal olarak oluşan bağ da annelerin toplumu oluşturacak olan bireylerin üzerinde yani dolayısıyla toplum yapısında ne kadar etkili ve güçlü olduğunu göstermektedir. Neticede toplumları oluşturan tek tek bireyler, aileden ve özellikle de anneden aldıkları eğitim ve öğretilerle şekillenirken aynı zamanda toplumu da şekillendirmektedirler. Bu, anne ve çocuk arasında gelişen iletişimle mümkündür. Bachofen'e (1997) göre de bilgi iletişimin özünü oluşturmaktadır. O halde aile içerisinde geçen iletişim, roller, normlar ve aktarımlar çerçevesinde toplumsal olarak büyük önem taşımaktadır. Çünkü soy ve miras aktarımının yanında kültürel değerler ve yorumlarda bu yolla nesillere aktarılmaktadır. İlkel kabilelerde ise bu önemli görev anneye aittir.

> Bütün ekinlerin her erdemin, varoluşun her soylu yanının kökeninde yatan ilişki, anayla çocuk arasında olandır; bu şiddet dünyasında, sevgi, birlik ve barışın kutsal ilkesi olarak etkisini gösterir. Çocuğunu yetiştirirken kadın sevgi dolu özenini benliğinin ötesine başka bir varlık için taşımayı, sahip olduğu tanrı vergisi özelliği öteki varlığın gelişip korunması yolunda kullanmayı erkekten daha önce öğrenir. Bu durumdaki kadın bütün ekinin, iyilikseverliğin, kendini adamanın, yaşayanları gözetmenin ve ölülerin ardından duyulan kederin korunağıdır (Bachofen, 1997, s. 107).

Kadın, tüm toplumsal düzenin başında yer alır ve o gücü özünde barındırır. Kadınların erk konusunda tekeli ellerinde bulundurdukları ilkel toplumlar için

söylenebilmektedir. Ancak Bachofen (1997), bir tekel üzerinde direnmenin onu geçersizleştireceğini savunur. Bu durum ise, anaerkinin hâkim olduğu düzende var olan ortaklık algısını zedelemeye başlamıştır. Bu ortaklık algısı ise Engels'in (2003), ele aldığı ilkel toplumlardaki aile yapısıyla örneklendirilebilir. Onun söz ettiği karmaşık ve ortaklaşa aile yaşantısından, günümüz çekirdek aile yaşantısına geçişin gerçekleşmesi uzun zaman almıştır. Engels (2003) bu yapıların, grup halinde gerçekleşen evliliklerden kaynaklı ortak ebeveyn ve sahiplenilen ortak çocuklardan oluşmakta olduğunu söylemektedir. Örneğin bir erkek, baba olduğunda çocuk aynı zamanda babanın erkek kardeşinin de çocuğu sayılmakta ve ona da baba demektedir. Aynı şekilde annenin kız kardeşiyle de aynı baba örneğinde olduğu gibi bir anne-çocuk ilişkisi söz konusu olmaktadır. Grup içinde doğan her kadın doğan her erkeğin sistematik olarak eşi sayılmaktadır. Bu durum incelendiğinde ilkel dönemde erkeklerin çok eşlilik halinin yanında kadınların da çok eşli bir şekilde yaşayarak, ortak çocukların herkesin çocuğu kabul edildiği durumlar söz konusudur. Ancak günümüzden farklı olarak, o dönemde soy zinciri kadınlar üzerinden tanınmaktadır. Çünkü grup içinde doğan çocukların babası, oradaki tüm erkekler olabilirken, sadece anne kendi öz çocuğunun kim olduğunu ayırt edebilmektedir. Bu durumda annenin bilinirliği, babanın bilinmezliği karşısında kadına yüksek bir değer atfedilmekte, kadının ev ve aile içinde daha ağır basması anlamına gelmektedir. Tarihsel süreçte değişen yaşam ve ekonomik koşullarla beraber aile anlayışında da değişiklikler yaşanmıştır. Bu noktada toplumsal düzeni sağlamak evliliklerle gerçekleşmeye başlamıştır. Kadınlar tekelinde bulundurdukları çocuk ve mallarla beraber toplumun yönetimini de ellerinde bulundurdukları için özellikle de savaş dönemlerinde savunma, yönetim ve anneliği yürütebilme konusunda zorlanmaya başlamışlardır (Bachofen, 1997, s. 22). Zamanla da özel mülkiyetin kolektif mülkiyete göre daha baskın olması anlayışının ağırlık kazanması ve bunun aktarımının soya dayanması ile babalık hukukunun ve tek eşliliğin egemenliği başlamış oldu (Engels; 2003, s. 76). Böylece bilinirliğinden kaynaklı olarak kadına atfedilen değer ve soy aktarımında esas alınan analık hukuku yıkıma uğramıştır.

Engels (2003) bu durumun, kadınların büyük bir tarihsel yenilgisi olduğunu söylemekle birlikte, ev dâhil olmak üzere her türlü yönetimin erkeğin tekeline geçtiğini ve kadınların onlar için çocuk doğurma aracı haline geldiğini

söylemektedir. Böylece kadın için tek eşlilik dönemi başlamış ve bu bir uzlaşı ortamı sağlamak yerine bir cinsin diğerini himayesi altına alması anlamına gelmiştir. Toplumların ekonomik anlamda gelişmeye başlaması ve sanayileşmenin hız kazanmaya başladığı toplumsal süreçlerin neticesinde, yetişkinler arasında cinsiyete dayalı bir iş bölümü anlayışı oluşmaya da başlamıştır. Böylece güç anlamında tarihsel gidişatta kayıplar yaşayan kadın cinsi, bu iş bölümünde ev içindeki işleri idare eden ve üreyip dünyaya getirdiği yavruyu büyütmek gibi görevleri yerine getiren taraf olmuştur. Bu, kadın cinsi arasında sessiz bir kabulleniş gibi görünmektedir. Bu durum zamanla içselleştirilmiş ve yeni gelen kuşaklara da bu şekilde aktarıldığı için de cinsiyet rollerini edinme basamakları yeni gelenlere öğretilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve bunu içeren alışılmış söylemlere göre erkek evin geçimini maddi anlamda sağlayan iken, kadın çocuklarını büyütmek gibi manevi anlamda aileyi ayakta tutandır (Moya vd.den aktaran Günay, 2011, s. 158). Dolayısıyla günümüzde, cinsel hayatı da düzenleyen ve ilişkileri kurumsallaştıran aile yapısı, çekirdekleşmiş ve kadın erkek ilişkilerinin yanında rol dağılımı ve iş bölümüyle ilgili konular yeniden şekillenmiştir. Bu durumda artık ezberlenmiş ve küçük çocukların bile oyun oynarken kurdukları evcilik düzeninde dahi, küçük yaş gruplarında bile bu rol ve iş bölümünün ne kadar net olduğunu görmek çok zor olmamaktadır. Çünkü ev içinde anne ve babadan gözlemledikleri, dahası öğrendikleri şey, tam olarak kadının görevinin ev içi işler ve çocuk bakımı gibi daha korunaklı ve kapalı mekânlardaki işler olurken, baba hane dışındaki mekânlarda ve eve para getirmek gibi işlerle ilgilenmektedir. Dolayısıyla mekânsal tercihleri ya da zorunlulukları ev içi olan kadınlar, çocuk bakımında ve çocukların sosyalleşmelerinde onlarla daha yakından ilişkiler kurarak, aslında sosyalleşme ve çocukların karakter gelişiminde de ciddi sorumluluklara sahiptir.

İnsanlığın tarihi kadar eski bir toplumsal kurum olan aile, toplumların ana karakterini oluşturan varlığını bugüne dek sürdürmüştür (Yıldız, 2015). Tarihsel süreç içerisinde aile yapısında yaşanan değişimler sonucunda aileler; çok eşlilikten tek eşliliğe, geleneksel geniş aile yapısından modern çekirdek aile yapısına doğru evrilmiştir. Aileler ilk başlarda daha özgür, daha eşitlikçi ancak daha çıkar odaklı iken günümüze doğru gelindiğinde daha kısıtlayıcı, daha cinsiyetçi ancak daha duygusal mekânlar olmaya başlamışlardır. Geleneksel toplumlarda aile yapısı karşımıza geniş aile olarak

çıkmaktadır. Bu aile yapısında kan bağı bulunan tüm fertler bir arada yaşamaktadırlar. Geniş aile, büyükanne ve büyükbabaları, kardeşler ve kardeşlerin eşlerini, hala ve yeğen gibi kişileri içinde barındırabilmektedir (Giddens, 2008). Daha çok sanayi toplumlarının ortaya çıkmasından önce sıklık gösteren geniş aile türüne günümüzde hala kırsal kesimlerde rastlamak mümkündür. Geleneksel geniş aile üretim ve tüketim birimi olarak varlık göstermektedir (Dündar, 2018). Çünkü sanayileşmenin öncesinde toplumsal kurumlar tam olarak yerleşmedikleri için geniş aile, üretim araçlarının ve mülkiyetin ortak kullanılmasıyla birlikte özellikle ekonomik alanda işlev görmektedir.

Diğer taraftan bürokratik örgütlenmenin yaygın olduğu toplumlarda görülen çekirdek aile yapısı vardır. Çekirdek aile, anne, baba ve evlenmemiş çocukların aynı hane içerisinde yaşadıkları ve sanayi inkılabı sonrası meydana gelen kent toplumlarında karşımıza çıkan aile yapısıdır (Dündar, 2018). Toplumların ilerlemesi ve gelişim göstermesiyle birlikte aile yapılarının hane içi fertlerinin sayısının azalmasına bağlı olarak değişmesinin yanında, eş sayılarındaki değişime dayanan bir farklılaşma da dikkat çekmektedir. İlkel toplumlarda görülen çok eşlilik, modernleşmeyle birlikte yerini tek eşliliğe bırakmıştır. Toplumların olduğu gibi onun en küçük birimi olan ailenin de dayanağının ataerki olduğu dikkat çekse de Türkkahraman (2006), güç ve otoritenin kullanımı bakımın dan tarihsel süreçte ailenin anaerki, babaerki ve eşitlikçi olarak evirildiğini söylemektedir.

Ekonomik faaliyetlerin değişim ve gelişim göstermesiyle birlikte toplumsal düzeyde de değişimler yaşanmış, bu da ailenin yapısına ve işlevlerine etki etmiştir. Kolektif mülkiyetin yerini özel mülkiyete bırakmasıyla birlikte, toplumlarda iş bölümü anlayışında da farklılaşmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu durum, ilkel toplumlardaki ana hukukuna dayanan aile ilişkilerini tek eşliliğe dayanan baba hukukuna yerine bırakmıştır. İşte bu durumun getirisi olarak da iş bölümünün ortaklaşa yürütülen işleri geride bırakılarak kadın ve erkek toplumda belli konumlara yerleştirilmişlerdir. Ev içerisindeki işleri yapmaya başlamasıyla kadın, korunaklı ve kapalı mekanlarda konumlanmaya başlamıştır. Aile kadını kamudan koparan bir işlev görmesiyle bir sapma heterotopyası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilimsel nitelikli çalışmalarda bazı kavramlar günlük kullanımlarından farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bunlardan yalnız birini oluşturan aile kavramını ise, sosyal bilimler alanında incelerken bazı kuramsal yaklaşımlarla ele almak gerekmektedir. Aile konusu sosyolojik olarak ele alındığında bazı kuramlarla karşılaşılmaktadır. Bunlar: Sembolik etkileşimcilik, yapısal işlevselcilik, çatışma kuramı ve feminist kuramlardır.

Sembolik etkileşimci yaklaşımda aile mikro düzeyde çözümlenmektedir. Semboller ve bunların anlamları önem taşımaktadır. Bu kurama göre evlilik içinde kadınlarında çalışmaya başlamasıyla evlilik rolleri belirsizleşmektedir (Anadolu Üniversitesi, 2018). Kadıların geleneksek rol dağılımlarının, iş hayatına katılmalarından sonra daha da arttığı üzerine vurgu yaparak, ev içinde kadın ve erkeğe yüklenen görevlerin belirsizleşeceği üzerinde durulmaktadır. Çocuklar üzerindeki görüşü ise onların birer tabula rasa oldukları ve başka fertlerle etkileşime girerek sosyal varlık olmaları ve bu sosyalleşmenin temel kaynağının ise aileleri olduğu yönündedir (Güçlü, 2018, s. 76). Aileler çocuk gelişiminde ve buna bağlı olarak toplumun ilerleyişinde eğitim noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yapısal işlevselci yaklaşım, aile kuramları içerisinde en önemli olanı olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın temsilcilerinden olan Parsons, kadınlara aile içinde yüklenen anlamlar olduğunu söyler ve kadınlar için "onlar müşfik, itaat edici, doyurucu, sevgi gereksinimini karşılayıcıdırlar" derken, erkekler için ise araçsal olduklarını ifade ederek, "onlar liderdir, yaratıcı ve özgündür, kurulu aile ekonomisine, eve gelir getirmektedir" demiştir (Sherman ve Wood'dan aktaran Güçlü, 2018, s. 72). İşlevselci yaklaşımda aileye, toplumun ihtiyaçlarını karşılarken devamlılığını da sağlayan bir görev atfedilmiştir.

Çatışma kuramı, evliliği, toplumda ataerkil yapının ve eşitsizliklerin yeniden üretiminin bir aracı olarak görmektedir (Anadolu Üniversitesi, 2018). Topluma kazandırılan bireylerin ailesinden öğrendikleri, o toplumun fertlerinin kendilerinden sonrakilere de kültürel olarak bırakacakları miras olacaktır. Bu yüzden aile içinde var olan şiddet, aile problemleri ve evlilik sorunları üzerinde duran çatışma kuramcıları,

ailede otorite ve hiyerarşi olduğunu ifade etmektedirler (Güçlü, 2018, s. 78). Toplumda var olan farklılıkların doğru bir şekilde yönetilmesi ile çatışmaların azalacağının ve belki de yok olacağının üzerinde durmaktadır. Bu da eğitimin, aile içi veya formal eğitim nezdinde bireyler üzerinde ne kadar büyük bir önem arz ettiğini göstermektedir.

Tüm bu kuramlardan farklı olarak feminist yaklaşım, aileye eleştirel yaklaşmaktadır. Feminizm, ailenin ahenkli ve eşitlik yanlısı bir alan olarak görülmesine karşı çıkarak sosyolojide büyük yankı yaratmıştır (Güçlü, 2018, s. 83). Günümüzdeki kadın-erkek ilişkileri ve aile anlayışında da görülmekle birlikte, geleneksel anlamda daha yoğun olarak karşımıza çıkan eşitsiz rol dağılımları, feminist kuramların temel araştırma ve eleştiri alanını oluşturmuştur. Aile, bireylerin eğitimlerinin ilk basamağı olarak ele alındığı için, ailede öğrenilen her bir şey, bireyin ve toplumun kaderini de tayin etmektedir. Nitekim bütün feminist kuramlar aile kurumunu ataerkil bir kurum olarak görmektedirler (Güçlü, 2018, s. 84). Sosyolojik yaklaşımlar temelinde ele alınan feminist kuram, kendi içerisinde de dallara ayrılmaktadır ve bunları Güçlü (2018, s. 86), şu şekilde ifade etmiştir:

> Aynı becerilere sahip olan kadın ve erkeğin, aynı olanaklara sahip olmaları gerektiğini savunan Liberal feminizm, ataerkil düzeni yok etmek gerektiğini savunan Radikal feminizm, kadınlar ve erkekler arasında eşitsizliğin maddi temellerini Marksist kavramlarla açıklamak gerektiğini savunan Sosyalist/Marksist feminizm.

Feminist kuramın tüm bu çeşitliliğine rağmen hepsinin ortak noktası, toplumsal cinsiyet anlayışına dayalı yaşanan eşitsizliklerin sonucunda kadınlar için ortaya çıkan problemleri ele almaktır. Aile içinde yapılan rol dağılımlarının kadın açısından nasıl sonuçlar ve sorunlar yarattığı üzerinde duran feminist kuramlar, tüm bu eşitsizliklerin temelinde duran ataerkil sisteme karşı duruş sergilemektedirler. Feminist kuramcılara göre, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi kültürel bir olay olduğu için bu anlayışın değiştirilmesi mümkündür (Güçlü, 2018, s. 84).

2.4. Aile İçi İlişkiler

Toplumların en küçük ve en temel yapısı olan aileler, birbirlerine kan bağı ile bağlı olan fertleri kapsamaktadır. Geniş aileler özellikle kişi sayısının fazla olduğu yani akrabalık sistemi içerisindeki bireyleri de aynı hane içerisinde toplayan bir kavramdır. Bu kişiler birbirleriyle ilişki, iletişim ve etkileşim halindedirler. Akraba ilişkileri kişilerin sorumluluklarını ve kuralları içerdiğinden bir tarafıyla bütünleşme ve aidiyet, diğer tarafıyla bireysellikten ve özgürlükten uzaklaşmanın yaşandığı bir durumdur (Demez, 2018). Aile içerisinde yaşanan ilişkiler ile çocuğun karakteri şekillenir ve toplumsallaşması gerçekleştirilmektedir. Bu durumda sorumlulukları ve uyması gereken normlar, kaçınılmaz olarak toplum tarafından ailelerin eline verilmiştir. Bu şekilde aile içi iletişim, gelecek nesilleri ve dolayısıyla toplum yapısını şekillendirmektedir. Her iki cinsinde özgürlük sınırlarını ve cinsiyet ayrımlarını kültür belirler ve çocukken öğrendikleri ve deneyimlerini ileriki yıllarda en iyi şekilde uygulamaktadır (Yıldırım, 2018, s. 112).

Aile içinde önem arz eden ilişkileri Lale (2004) şu şekilde sıralamıştır: "baba-çocuk, karı-koca, gelin-kaynana ve ana-çocuk." Anne ve çocuklar arasındaki ilişki ataerkil toplumlarda oldukça önemlidir. Çünkü ataerkil iş bölümünde, kadının aile içindeki görevi çocuklara bakmak olarak kabul edildiği için, sosyalleşme sürecinde çocuk daha fazla vakit geçirdiği anneyle ilişkileri sonucunda toplumsal bir varlık olmaya hazır hale gelmektedir. Anne modeli ne kadar güçlü ve bilinçli ise çocukta gelişimsel açıdan o kadar güçlü olacaktır. İlkel yaşantılarda var olan ortak yaşam tarzları ve ilişkilerin getirisi olarak tercih dışı yapılan birleşmelerin karşısında zamanla ekonomik koşullarında değişmesiyle kadın erkek ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Zamanla da kültürlere yerleşen bu ilişkisel gelişimler ve değişimler kadının mekânının içeriye doğru, bir kapatılmaya evirilmesine sebep olmuştur. İşte bu durum kadının sosyal hayatta pasifliğini ön plana çıkarırken, onun hala devam eden annelik görevinin öneminin göz ardı edilmeye başladığını düşündüren bir yanılgıya düşürebilmektedir. Ancak bu gerçek bir yanılgıdır ve üzerinde durulması önem arz etmektedir. Çünkü anne ve anneden görülen ilgi ve alınan eğitim, sosyalleşmenin ilk basamağıdır. Bu durumda evde bulunma ve çocuk bakımını üstlenme sosyal olarak pasifliği ve mekânsal olarak kapatılmayı temsil etmemelidir. Nitekim değişimin süreğenliği kadınların evlilik biçimlerinde de geleneksel etkilerin dışına çıkmalarını

ve eğitim seviyelerinin arttırarak hem ev içinde hem de ev dışında aktif olarak bulunmalarını sağlamıştır. Bu durum bazı feminist kuramcılar için kadının daha az ücretle çalışma hayatında bulunmalarının yanında ücretsiz olarak da evde çalışmaları bakımından iki kat sömürülmeleri demek olsa da sosyal ve özel hayatta kendilerini daha güçlü hissedecek yoğunlukta işlerinin olması yönünden de pozitif perspektiften eleştirilebilir. Sosyo-ekonomik ve eğitim seviyelerinin artması ve çiftlerin evliliklerinin anlaşma temeline dayanması, kadının çalışması gibi durumlar sonucunda daha eşitlikçi kadın erkek rollerinin olduğu gözlemlenmektedir (Günay ve Bener, 2011, s. 160).

Toplumsal olarak annelik-babalık, kadınlık-erkeklik ikilikleri ilişkisel olarak birbirleri arasında çatışma da barındırmaktadır. Erkeğin işbölümünün ev dışı kolunu oluşturması ve kadının biyolojik olan doğurganlık özelliği neticesinde ev içi mekânlarda bulunması belli noktalarda şiddet unsuru olarak görülmektedir. Diğer taraftan anneliğe toplumsal ve kültürel olarak kutsallık atfedilirken, babaya yüklenen görevler ise ataerkinin erkeğe yüklediği şiddet unsurlarının görünmez bir şekilde uygulanmaya devam ettiği de genel olarak göz ardı edilmektedir. Cinsiyetler arasında olduğu kadar cinsiyetlerin dışında şekil alan ve seyir eden bazı durumlar bilinçli ya da bilinçsiz, bir şekilde kişiler üzerinde şiddet gerçekleştirmektedir. Haliyle cinsiyet merkezli bir kutuplaşma bu gibi bir durumu ortadan kaldırmak yerine daha da derinleştirecektir. Anne ve babalara düşen, bu gibi kutuplaşmaların olmayacağı ya da en azından azalacağı bir sosyalleşme süreci izleyerek çocuk yetiştirmeleridir. Biyolojik özelliklerinin de göz önünde bulundurulup değerlendirilmesi gereken mekânsal kapatılma ya da ev içi işlerin sorumluluğunu almanın pozitif geri dönüşü, bilinçli ve toplumsal cinsiyet rollerinden arındırılmış kız ve erkek çocuklar yetiştirmektir.

Tarihsel süreçte değişime uğrayan kadının aile içerisinde görevi ve rolüyle yakından ilişkili olan çocuk yetiştirme görevi ile kadına toplum tarafından bir kutsallık atfedilmektedir. İnsan ilişkilerinin güç ilişkileriyle anlam kazandığı toplumsal düzende, anneliğin kutsallığını da egemen güç belirlemektedir. Bu güç bireyleri, kutsallık atfı ile toplumda bazı yerlere koymakta ve olmaması gerektiği yerde insanların konumlandırılması bir kriz durumunu doğurmaktadır. Bir kadının

anneliğinin kutsallığını bir erkek bebek dünyaya getirmekle taçlandırması buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Her halükârda kadınlık kimliğiyle var olan annenin bu gerçeği savunabilmesi gerekirken, toplumsal olarak kabul görmüş ve ataerkiyi besleyen böyle durumların dışına çıkması kriz doğurmaktadır. Foucault, kriz heterotopyalarında hakim gücün belirlediklerinin dışına çıkamamakla birlikte insanların zihin olarak da bu durumları kabul ettiklerini söylemektedir. Egemen gücün belirlediği toplumsal ilişkileri düzenleyen durumlar ise bir kabule dayanmaktadır. İlk olarak aileden öğrendiğimiz bu kabuller, ailenin heterotopya gibi işleyerek belli toplumsal krizlerin önüne geçebilme düşüncesini içerisinde barındırmaktadır.

2.5. Cinsiyetin Kültürel Olarak Yeniden İnşası: Toplumsal Cinsiyet

Toplum, içinde yaşanılan ve bireylerin etkileşimleriyle var olan bir sistem olarak tanımlanır (Türkkahraman, 2006). Bu ilişkiler belli bir doğrultuda ilerleyerek sistematik bir hal almaktadır. Sistem, belirli ve uyulmasını gerekli kılan kuralların varlığına bağlıdır. Çünkü bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için belli başlı kurallara gereksinim vardır. Neticede bireyin bir anlam ifade edebilmesi için başka bireylerle ilişki içinde yaşaması ve belirli etkileşim ve ilişki mekanizmaları geliştirmesi gerekmektedir. Bireyler bu şekilde geliştirdikleri ilişkiler aracılıyla birbirlerini tamamlayarak anlam kazanmaktadırlar. Toplumu oluşturan bireyler, yaşadıkları hayatın ortaya çıkardığı sorunlarla yalnızken baş etmekte güçlük çektikleri için bir arada yaşamak ve güçlerini birleştirmek durumundadır (Türkkahraman, 2006). Bu bir aradalığın getirdiği belli başlı problemlere çözüm üretmekte, yine topluluk halinde yaşayan ve problemlere sebep olan aynı kitlenin çözüm üretmesi beklenir. Nitekim bu açıdan bakıldığında toplumsal ve kısırlaşmaya meyilli bir döngü içinde kitlelerin kaybolması kaçınılmaz bir kader gibi karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden bu problemlerin oluşturduğu çember içerisinde kargaşaya düşmemek için eylemlerini belirli bir düzen içerisinde inşa etme gereksinimi duymaktadır. Bireylerin toplum içindeki eylemlerinin sonucunda üstlendikleri belli başlı rolleri vardır. Bu roller kişilerin cinsiyetleriyle paralellik göstermektedir. Cinsiyet, bu noktada biyolojik anlamından sıyrılıp, toplumun belirlediği yeni anlamları üstlenmektedir. Bu noktada ise karşımıza toplumsal cinsiyet kavramı çıkmaktadır. Cinsiyet kavramının tanımlanmasında fiziksel özellikler temel alınırken,

toplumsal cinsiyet tanımlamasında ise zihin, kültür, düşünme biçimleri ve inançlar temel alınmaktadır (Gatens, 2017). Bu iki kavram arasında önemli farklar vardır.

> Sosyologlar cinsiyet terimini genellikle bedenin erkek ya da dişi olarak tanımlanmasına neden olan anatomik ve fizyolojik farklılıkları dile getirmek için kullanırlar. Toplumsal cinsiyet terimi ise, tersine, erkekler ve dişiler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklarla ilgilidir. Toplumsal cinsiyet toplumsal olarak kurulmuş erillik ve dişillik kavramlarıyla bağlantılıdır ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir (Giddens, 2008, s. 505).

Toplumsal cinsiyet kavramı içerisinde zıtlıklar barındırmaktadır. Bu zıtlık erkek için, iddialı olmayı, aktifliği ve canlılığı temsil ederken kadın; pasif, kibar, işbirlikçi ve duygusal olmayı gerektiren taraftır (Walby, 2014, s. 145). Toplumsal cinsiyet farklarının nereden kaynaklandığını anlayabilmek için cinsiyetin toplumsallaşmasını bizlere aktaran ve öğreten aile kurumuna bakmak gerekmektedir. Ailenin rolü toplumsal cinsiyetin belirlenmesinde oldukça etkilidir. Çünkü bireyin eğitiminin ilk adımının atıldığı bu kurumsal yapıda kadın ve erkek, farklı roller yüklenerek toplumsallaştırılır. Kadının üreme yetisi yani onun doğum yapıp çocuk bakımını üstlenmesi onları savunmasız kılarken erkeğe bağımlı hale getiriyor ve cinsiyet sınıflamasının ortaya çıkmasına neden oluyor (Walby, 2016, s. 106). Ancak egemen erkek modelinin dışında farklı erkek modellerinin de olmasına rağmen, toplumun ve şaşırtıcı biçimde kadınların, bu tip hegemonik erkek modelini benimsiyor oluşu kendi içerisinde çelişkiler barındırmaktadır. Nitekim Sancar (2016) bu konuda, egemen erkek rollerinin kadınların onayından geçmeden oluşamayacağını, onlar onaylamazsa erkeklik diye bir şeyin olmayacağını söylemektedir. Çocuklar rollerini edinirlerken toplum tarafından bazı yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin, oyun oynama ihtiyacı içerisindeki bir çocuğa verilen/alınan oyuncaklar bile toplumsal olarak cinsiyetlendirilerek onlara sunulur. Bir erkek çocuk, bebekle oynadığı zaman onun toplumsal beklentilerin gereği olarak azarlanması ve uyarılması gerekmektedir. Çünkü toplum, onun cinsel kimliğine bazı anlamlar ve sorumluluklar yüklemektedir. O, maviliklerle bezenmiş oyun odasında bir erkek olarak arabalarla, silahlarla oynamak zorundadır. Bu yazılmış senaryolara uyum gösterdiği takdirde onaylanacaktır. Birey, böylece kendisinden beklenen cinsiyet

rollerini öğrenecek ve onları içselleştirecektir. Erkeklik, bedenler etrafında değil, çoğunlukla en sade biçimde belirli koşullara göre izlenen yollar etrafında dönen stratejik tartışmalarla karşımıza çıkar (Connell, 2019, s. 88). Ancak tarihsel çerçevede davranışların veya düşüncelerin sınırını belirlemede ölçüt, cinslerin bedenleridir. Bu ölçütün belirlenmesi yaratılıştan mı yoksa yetiştirilmekten mi beslenmektedir gibi bir soru, cinsiyetler, özellikle toplumsal cinsiyet üzerine kafa yoran sosyal bilimcilerin odağı olduğu kadar bu çalışmanın da odağında yer almaktadır. Bu sorunun yanıtını Connell 'in (2019) de savunduğu gibi, biyolojik ve toplumsal etkileşimin birleşiminden kaynaklandığı şeklinde verebiliriz. Nitekim bireylerin ya da karşıt cinslerin iletişimde ve etkileşimde bulunduğu sosyalleşme sürecinde aktarılan kültürel kodlar, aynı zamanda çocukların cinsiyet kodlarını da derinden etkilemektedir. Dolayısıyla sosyalizasyonun ürünü olan toplumsal varlıklar, bireysel olarak da düşünce ve eylemlerinde her ne kadar özgür olduklarını düşünseler bile toplumun belirlediği beklentiler çemberinde kısıtlanmış, yapay bir özgürlük içindedirler.

> Erkeklik ve kadınlık, doğaları gereği birbiriyle ilişki içinde, yani toplumsal bir sınır çizme eylemi olarak ve kültürel bir karşıtlık olarak anlam taşıyan, ilişkisel kavramlardır. [...] Erkeklikler, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yapılandırdığı pratik tahribatlardır. Doğaları itibariyle tarihseldirler. İnşa edilmeleri ve yeniden inşa edilmeleri ise toplumdaki çıkar dengesini ve toplumsal değişiminin yönünü etkileyen siyasi bir süreçtir (Connell, 2019, s. 95).

Connell'in (2019) ifade ettiği gibi kadınlık ve erkeklik birbirleriyle var olan ve birbirlerini kökten sarmalamış olan fikirsel bir oluşumdur. Kadınlık genel bir kabul ve tecrübe ile patriyarkanın ezilen kolunu oluşturan bir kategoridir. Giddens'ın (2008) ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet bireylere atandıktan sonra onlardan beklenen kadın veya erkek olarak davranmalarıdır. Bourdieu (2018, s. 22), düzen içerisindeki bu tahakküm araçlarının içselleştirilmesini sembolik şiddet kavramıyla açıklar. Bourdieu'nun öne sürdüğü sembolik şiddet aslında günümüzde sosyal ilişkileri ve hegemonik yapılanmayı bizlere açıklamakta oldukça önemlidir. Nitekim cinsler arasındaki hiyerarşik sıralanış ile oluşturulan yapılanma, aslında genel olarak yapılan cinsiyet çalışmalarında erkek egemenliği altında yorumlansa da, bu hiyerarşi

ne erkek ne de kadınların farkında olmadan, iki tarafında bilinçaltına sızdırılan şiddet unsurlarıdır.

> […] yumuşak, kurbanlarınca bile hissedilmeyen ve görülmeyen, çoğunlukla iletişimin ve tanımanın veya daha kesin olarak tanımamanın, kabullenmenin veya hatta hissetmenin saf sembolik kanallarıyla uygulanan şiddet. Olağandışı ölçüde olağan olan bu toplumsal ilişki böylece, tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı ve kabullendiği bir sembolik ilke adına uygulanan tahakkümün mantığını yakalamamız için paha biçilmez bir fırsat sunmaktadır (Bourdieu, 2018, s. 11-12).

Bilinçaltına oynanan bu oyun, bireyleri seçimlerini özgürce yaptıklarını düşündükleri yanılgısına düşürmektedir. Kadınlar veya erkekler, ataerkilliğin hiyerarşisi altında karşılıklı olarak ezildiklerinin farkında değillerdir. Böylece bireylere biçilen toplumsal cinsiyet rolleri ile sağlıksız ilişkiler ve sağlıksız bir toplum ortaya çıkmaktadır. Kadınların ev içi işleri benimseyip bunları eşleriyle paylaşmamaları geleneksel kadın ideolojisinin içselleştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir; çünkü bu onların ev içindeki egemenlik alanlarını belirler (Çelebiden aktaran Vatandaş, 2007, s. 39). Kadınların bu egemenlik alanı onlar için ikircikli bir durumdur. Bu feminist perspektiften kapatılmayla yorumlandığında itici bir güç olacağı gibi, normlar çerçevesinde daha ataerkil bir perspektiften yorumlandığında ise cazip olabilecek ve kadınların kendilerini bu kurgusal hâkimiyet için yetiştirdikleri sonucuna kadar götürebilecektir bizleri. Dowling'in (1995) Sindrella Kompleksi adını verdiği kuramsal yaklaşımıyla açıklanabilecek olan bu durum, kadınların kaçmayı arzuladıkları ancak kaçabilecek gücü ve cesareti kendilerinde bulamadıkları, ya da bulmak istemedikleri demek daha doğru, bir durum içerisine çekmektedir. Ancak bizleri patriyarkanın çıkmazında yok olmaktan başka bir sona götürmeyecek olan bu içselleştirilen sosyal kurgulardan kurtulmanın tek yolu, bu sisteme direnmekten geçmektedir. Direniş, içerisinde pozitif veya negatif hiçbir ayrımcılığı barındırmayan bir sosyalizasyon sürecinden geçen eğitim anlayışıyla gerçekleştirilebilir. Kadınların bilinçlendirilmesi ve dezavantaj olarak görülen ev içi işlerin sorumluluğunu üstlenme, kapatılma gibi durumların avantaja dönüştürülebileceği bir hâkimiyet anlayışına evirilebilecek güçlerin uyandırılması çok önemlidir. Tahakküm eden ve edilen arasında kaçınılmaz ancak bir o kadar da bilinçsizce kurulan bağlılık, tarafları ilişkinin doğallığına inanmaya sürükler. Böyle bir durumda tahakküm edilenler, yani

kadınlar, içinde bulunduğu sosyal yapının inşa ettiği ve benimsettiği açıyla sosyal ilişkileri değerlendirirken, tahakküm edenin yani erkeğin penceresinden bu değerlendirmeyi yaptığı için, bu ilişkilerin doğallığına inanmaktadır. Dolayısıyla kadınlar kendilerinin bir adım geride durmaları inancını biraz daha ileri götürerek kendi değerlerini daha aşağıda görüp kabul edebilirler. Yani eril tahakkümü eleştirirken veya üzerinde düşünürken, aslında başvurduğumuz ve kendimize dayanak noktası olarak seçtiğimiz şey yine eril tahakkümün kendisi olmaktadır. Bu riskli durum içerisinde ise bağımsız bir şekilde düşünmek ve yerinde eleştiriler yapmak mümkün görünmemektedir. Durum böyle olunca da cinsler arası eşitsizlik sorunsalına sağlıklı ve kesin bir çözüm üretmek olanaksızlaşmaktadır. İzlenilen bu yolla düşünüldüğü takdirde toplumsal gerçeklik dediğimiz şey, cinsiyetlendirilmiş bir formda karşımıza çıkmaktadır. Yani ebeveynler dünyaya gelen çocuklarının bedensel özelliklerine göre onlara bazı kültürel kodlar yüklerler. Giddens'ın, Steven Rose'dan aktardığı gibi, insan davranışları hayvanlarda olduğu gibi içgüdüsel olmaktan ziyade içinde bulunduğu çevreyle şekillenmektedir (2008, s. 483). Eril özelliklere sahip bir bedenden beklenen şey çok açık bir şekilde güç ve özgürlüğü içinde barındırmaktadır. Dişi özelliklere sahip bir beden ise, bağımlılığı ve korunması gereken bir varlığı temsil etmektedir. Bu korunma, her türlü olabilir. Bedensel, ruhsal, akla gelebilecek her türlü şey kadının yetersiz kaldığı ve bir erkeğin doğal özelliği olan gücüne ihtiyaç duyduğu bir korumadır bu. Virginia Woolf'un dediği gibi, "toplulukları, saygı duyduğumuz erkek kardeşlerimizi, yüksek sesli, demir yumruklu bir erkek canavara dönüştüren komplolar olarak görüyoruz" (Bourdieu, 2018, s. 12). Klişeleşmiş bu kadın-erkek tarifi tam olarak Bourdieu'nun sembolik şiddetinin ürünlerinin içselleştirilmesinden geçer ve o, bunun etkisinden ancak bilinçli insanların veya başka bir deyişle aydınların, piyasanın gücüne karşı koyabildikleri takdirde çıkılabileceğini söyler. Piyasanın gücü, bizi toplumsal olarak nasıl bir hiyerarşi içinde var ediyorsa, hemcinsler ve karşı cinsler arasında da mevcut bir hiyerarşinin olduğunu içselleştiriyor. Yani patriyarkal bir düzen inşa ediyor. Partiyarka, içerisinde kadın ve erkeğin eşit şartlarda olmasa dahi birlikte sömürülmesini barındıran bir kuram olarak varlığını sürdürürken daha çok kadınlar üzerinde bir yaptırıma sahip olduğu kabul edilmektedir. Nitekim bu kuramla inşa olmuş toplumlarda, nesneleştirilen ve biyolojik güç dengesizliğini toplumsala uyarlamaya çalışan zihinler arasında zayıf kalan kadın bu durumdan payına düşeni

bu şekilde almaktadır. Alanı ve konumu daraltılarak… Erkeklerin kadınları toplumsal, bireysel, cinsel her anlamda nesneleştirmesine, kadınlar öznel deneyimlerine sahip çıkarak direnebilirler (Walby, 2016, s. 35).

Erkekliğin toplumsal cinsiyet çerçevesindeki gelişimini anlamak ve yorumlayabilmek için konuya retrospektif yaklaşmak gerekmektedir ve bu da bizi yüzyıllar öncenin toplum yapısını düşünerek yola çıkmaya iter. Bu bağlamda bakıldığında ortaçağ toplumlarında ve özellikle Avrupa'da yaşanan bazı toplumsal hareketler, daha bireyci ve otoriteyi elinde bulunduran teokratik anlayıştan uzaklaşarak daha seküler anlayışa evrilen bireyler ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan toplumsal akımlar, karanlıkta kalan zihinleri aydınlatmaya başladığı noktada, cinsiyetler arasındaki belli ayrımlarında üzerindeki sisleri aralamaya başladı. Böylece değişen ve gelişen erkeklik anlayışındaki gerilemeler yaşanmaya başladı ve ortaya çıkan kadın hareketleri ile erkeklik temelinden değişme uğramakla karşı karşıya kaldı.

Tarihi bulgulardan elde edilen bilgiler ışığında kadın üreme organı olan vajinanın, erkek organının ters çevrilmiş hali olarak tasvir edilmesi erilliğin temel ölçüt kabul edildiğini gösterir (Bourdieu, 2018). Kadın ve erkek üreme organlarının konumlanışı açısından bu anlatımı yorumladığımızda, içeride olan kadın üreme organının, kadının toplumsal roller bazında da ev içi konumlanışına bir atıfta bulunduğu söylenebilir. Kadına evde çocuklarla ilgilenmesi ve erkeğe evin maddi geçimini sağlaması gibi sorumluluklar yüklenir (Giddens, 2008). Böylece toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde şekillenen iş bölümü, esasında ev içinde emek veren ya da görevini icra eden kadın, haliyle çocuk yetiştirmekte de en önemli rolü üstlenmiş olmaktadır. Bu içinden çıkılması veya kurtulması gereken bir durum olmamakla birlikte, roller arası eşitliği sağlamak amacıyla dengelenmesi gereken bir noktadır. Toplum içerisine yayılmış olan bu geleneksel eril düzen fikri, işbölümünün paylaştırılması noktasında bedenlere işlenir. Değiştirilmesi gereken şey kökleşmiş olan bu fikirlerdir. Yani Bourdieu'nun (2018) ifade ettiği şekliyle "kültürel keyfiyetin doğala dönüştürülmesinden sorumlu süreçlerin sökülmesi" ile bu denge sağlanabilir. Erkekliğin tanımlanmasında kullanılan güç, özgürlük, üstünlük ve üretimin kaynağı

gibi kavramlar, işbölümünün nesnel sahasında kendini göstermektedir. Evrensel boyuttaki bu görüş, cinslerin içine bilinçlerinin dışında yerleştirilmiştir. Bu durum ise cinsiyetlerin belirlenmesindeki bedensel özellikler ya da toplumun beklentileri doğrultusunda bedenlerinin yansıması olan psikolojik durumlarından daha çok tarihseldir der Bourdieu (2018). Değişime ise tarihselliğin yapısöküme uğratılmasıyla varılabilir. Varoluştan bugüne değin toplumun cinsiyet farkı gözetmeksizin her bir birey tarafından içselleştirilen ve günden güne yeniden üretilen eril düzen nesnel ve öznel tarihini köklü bir değişime uğratarak bizleri ya da başka bir deyişle erkek merkezli toplumları bir çözüme götürebilir.

Foucault (2014), heterotopya tanımlamasını yaparken, ayna heterotopyasında söz etmektedir. Ayna heterotopyası ile insanlara bir geri dönüş etkisi sağlayarak bulunulan yerde olmadığını gösteren bir yanılsamadır. Gerçeği göstermesinin yanında, bulunulan yerde bulunulmadığı anlamını taşımasıyla da gerçek dışı bir etki sağladığı için heterotopya olarak işlemektedir. Bu özelliğiyle heterotopyalar, karşıt olan pek çok nesneyi veya şeyi bir arada tutan toplumun aslında aynasıdırlar. Nitekim cinsiyetler bu farklılıkların bir aradalığının en somut örneğidir. Bazı toplumlarda genel kabul gören bir hâkim erkek anlayışı vardır. Cinsiyet ilişkilerinin diğer yüzü olan kadın, içselleştirdiği bu egemen erkek algısıyla, yaşadığı toplumda özellikle yer edinebilme çabası içine girmiştir. Kadın, kapladığı alanda kendisine ayna görevi gören toplumsal ilişkiler vasıtasıyla kabul görebilmek için aslında mekânsal olarak toplumda, işte, evde kaplandığı alanda söz sahibi olabilmek için aynada gördüğü yansımasının erkek temelli olması gibi bir durum söz konusudur. Yani iç içe geçmiş bu ilişkiler ağında, iş hayatındaki kadın maskulen bir hal almaya başlarken, anne dünyaya getirdiği yavrusunun cinsiyeti neticesinde bir statü sahibi olmaktadır. Erkek çocuk toplumun belli kesimlerinde anneye önem atfetmektedir. Böylece kadın, toplumsal yeniden üretimin aracı gibi algılanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla bu durum farkında olmadan kadınlar arasında kabul görmenin veya kendini toplumun içinde ve değerli hissetmesinin yolu yine cinsiyetten geçmektedir. Bu çalışmada, doğduktan sonra kazanılan kadınlık ve erkeklik algısı, birbiriyle iç içe geçmiş ilişkisel tecrübeler bağlamında Foucault'nun heterotopya kavramıyla ele alınmıştır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı, heterotopik bir mekan olan ailenin, toplum ve aile çerçevesinde erkek cinsiyetinin, toplumu distopik bir yapıya nasıl dönüştürdüğünü incelemektir. Kavramsal olarak distopya patolojik ya da hastalıklı gibi kavramları ifade eden bir kelimedir. Distopya, ütopyaların geleceğe dair ideal bir toplum oluşturma fikrinin aksine içerisinde daha çok kaos barındırmaktadır. "[…] distopya bizi karanlık ve bunaltıcı gerçekliğin tam ortasında bırakır, burada ve şimdiki semptomlarının ayırdına varıp tedavi etmezsek gelecek olan korkutucu bir geleceği önümüze koyar (Gordin, Tilley ve Prakash, 2020, s. 8)." Aslına bakıldığında ütopya da distopya da yapı üzerinde köklü bir değişim amaçlayarak birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Bir diğer benzerlikleri ise bunların gerçek birer mekân olmayışlarıdır. Her ikisini de heterotopyadan ayıran en önemli özellik ise budur. Distopyalar ve ütopyalar olmayan bir yer üzerine geliştirilmiş fikirsel alanlar ya da mekânlardır. Ancak bu çalışma da distopyayı biraz daha heterotopyaya yaklaştırmak düşüncesi yatmaktadır. Çünkü distopyayı toplumun eşitsizlik barındırdığı noktada ele aldığımızda şu anda yani günümüz toplumsal ilişkilerinde görülen karmaşayı, şiddeti adlandırmakta kullanılabilecek en doğru kavram olarak değerlendirilmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de yaşanmakta olan ataerkil sistemin, kadına da erkeğe de uyguladığı şiddetle tam anlamıyla distopik bir yapılanmanın içerisinde kendimizi bulmaktayız. Nitekim Gordin vd. (2020)'e göre, ütopyacı hedefler her zaman yaratıldıkları kültürde var olan kaynaklardan beslenir. Dolayısıyla distopyaların da dayanağı içinden çıktıkları toplumdur ve o toplumun ilişkilerinin sistematik ilerleyişi distopyanın şiddetini belirleme ölçütü olmaktadır. Bu durumda toplumsal cinsiyet ikiliği içerisinde nesilden nesile aktarılan kültürel kodlar, bir şekilde gelecekte o toplumu distopyaya çevirme gücüne sahip olmaktadır. Nakıboğlu'nun (2015, s. 391) değindiği gibi, sistem içerisinde var olan ben ötekini bulunduğu alandan dışlayarak kendisini somut bir mekan üzerinde tecrübelerken ötekinin tecrübe etmek zorunda kaldığı heterotopyanın distopya doğurmasına yol açmaktadır. Burada ötekileştirme genel algısıyla etnik köken etiketiyle değil de daha basit şekliyle kadın ve erkek ilişkilerinde bizlerin karşısına çıkmaktadır. Ataerki, erkeğin deneyimlerini kazandığı somut mekânda kadını ötekileştirerek bir eşitsizlik doğurmakta ve bu

eşitsizlik ise toplumu, belki de romanlarda, sinemalarda şahit olduğumuz bir distopyaya sürüklemektedir. Distopya heterotopyalar gibi gerçek bir zamana ve mekâna sahip değillerdir. Ütopyalar gibi soyut bir mekân algısı oluşturmaktadırlar. Ütopyalar ve distopyalar aslında gerçekliğin sınırlarının test edilmesine yardımcı olurlarken ütopyalar ideal olana daha fazla yaklaşırken ve az da olsa buna ulaşırken, distopyalar tehlikeleri ve zayıflıkları gün yüzüne çıkarırlar (Gordin vd. 2020, s. 13). İşte tam olarak cinsiyetlerin dayanak gösterildiği eşitsizliklerin de toplumu kaçınılmaz olan bir sona, yani zayıflıkların ve zaafların oluşturduğu patikanın sonunda bekleyen tehlikeye ulaştırmaktadır. Distopyanın aslında soyut bir kavram olması, bu araştırmanın varmak istediği noktada bir yanılsama oluşturmamalıdır. Bu araştırmada distopya heterotopyayı simgeleyen somut toplumsal alandaki bu tehlikenin yerinde bir ifadesidir. Distopyalar tıpkı ütopyalar gibi soyut mekânlardır. Gerçek bir zemine oturtulamayan bu mekânlar, bu çalışmada, görünmez olan korku olgusunun erkek tarafından icra edilişi ve kadın tarafından yeniden üretilmesinin olasılığını inceleyebilmek için, soyut olan tanımlamasının artık nasıl yaşanılabilir kılındığı üzerine bir inceleme yapılmıştır. Cinsiyetler arasındaki ilişkileri etkileyen eğitim, ekonomi, şiddet ve hatta teknoloji gibi konular, toplumsal ilişkiler içerisinde özellikle hâkimiyet gösteren erkeklik anlayışının distopyaya dönüşmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Aynı mekânı paylaşan ve var olmaları bir diğerinin varlığıyla anlam kazanan ve gerçekleşen kadın ve erkek, heterotopik yaşam alanını distopik kurguları aratmayan bir mekâna dönüştürmektedir. Bu çalışma Foucault'nun bahçe benzetmesindeki gibi, farklılıkların bir aradalığını mümkün kılan heterotopya içinde yaşayan insanların, bu farklılıklardan oluşan dezavantajlarının günlük pratiklerine nasıl yansıdığını incelemektedir. Çalışma, cinsiyetlerin birbirlerine karşı bir ayna görevi görerek heterotopik alanda birbirini tamamlayan iki varlığın nasıl oluyor da bu yaşamsal alanın distopyaya dönüştürdüğü ve bu alanın kadının aleyhine nasıl işlediği aynı zamanda bu pratiklerin kendilerinin nasıl inşa ettikleri görüşünü irdelemeyi hedeflemektedir.

Toplumsal cinsiyet unsuru olan erkek cinsiyetinin kadın cinsiyetini nasıl baskıladığı aile heterotopyası ile açıklanmaya çalışılması, toplumda bu baskın karakterin şiddet ve baskı unsuru olarak ele alınmasının altında yatan nedenlerin bu iki cinsiyet nasıl inşa edildiği ve distopik toplum yapısına dönüşümünün dinamiklerinin sorgulanması bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Heterotopik bir yapıya sahip olan aile ile başlayan ve şekillenen toplumsallaştırma pratikleriyle, toplumsal alanda cinsiyetlerine göre yer edinen ve cinsiyetleri ayrıştıran pratiklerin, günümüz kadın erkek ilişkilerini distopyaya benzer bir şekle büründürmesinde etkisi olan sosyal dinamiklerin ele alındığı bu çalışmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve belge çözümlemesi gibi tekniklerin kullanıldığı, algıların ve vakaların gerçekçi bir şekilde ortaya konulabilmesi için doğal ortamlarında bir sürecin izlendiği araştırma (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırmanın verilerinin toplanmasında mülakat tekniği kullanılmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır. Betimsel analiz, ayrıntılı bir çözümlemeye gerek duyulmadan verilerin işlenmesi için tercih edilen bir yöntemken, içerik analizi ulaşılan verilerin daha yakından incelenmeye ve bunları açıklayamaya yardımcı olmaktadır.
(Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 89).

Niteliksel yöntemin avantajı olarak gösterilebilecek olan şey, soruların açık uçlu bir şekilde hazırlanmış olmalarıdır. Bu durumda katılımcıların kendilerini ifade etmelerinde daha özgür bir ortam sağlanmış olmaktadır. Mülakat tekniğinin kullanıldığı bir araştırmada her ne kadar söz konusu örneklem bireyler olmuş olsalar bile, bu bireyler toplum yapısının hafızasını taşımaktadırlar. Bu bakımdan birey ve toplum hafızası arasındaki ilişkisel bağları anlayabilmek ve çözümleyebilmek için uygun bir yöntem olduğu söylenebilir. Geçmişle bugün arasındaki ilişkiyi ve toplumsal inşaları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Verdikleri cevaplarla çalışmaya katkı sağlayan tek tek bireylerin yaşantıları ve bu süreçte edindikleri tecrübeleri toplumsal yönüyle de karşımıza çıkmaktadır.

Alan çalışması kapsamında on iki kadın; sekiz erkek olmak üzere toplam yirmi kişi ile İzmir'in Aliağa ilçesinde yürütülmüştür. Örneklem, amaçsal ve kotalı örneklem ile oluşturulmuştur. İlkokul, lise ve lisans eğitim aralığından oluşan araştırma/katılımcı grubunda, yaş aralığı kadınlarda 24-68, erkeklerde ise 25-66'dır. Kadınların bazılarının geçmişte iş tecrübeleri olmakla birlikte şu an aktif olarak çalışan kadın bulunmamaktadır. Erkekler arasında ise çoğu özel sektörde olmakla beraber çalışmayan ve emekli olanlar vardır. Toplumsal cinsiyet alanında yapılan daha önceki çalışmaların aksine bu çalışmada katılımcıların deneyimleri üzerinden kadın erkek ilişkilerini içeren aile, heterotopik bir mekan olarak yorumlamaya çalışılmış, bu ilişkilerin distopik bir yaşam alanına nasıl dönüştürdüğü sorgulanmıştır. Bu bağlamda katılımcıların, kadını ve erkeği toplumda nasıl konumlandırdıkları üzerinde durulmuştur. Bunun içinde onların yaşam hikâyelerine başvurarak geçmişle bugünün bir karşılaştırması ve kültürel olarak eşitsizliğin nasıl deneyimlendiği ve aktarıldığı araştırılmıştır. Ataerkil düzenin katılımcıların yaş aralığındaki kadınları ve erkekleri ne derecede etkilediği ve onların toplumsallaşma sürecinde nasıl rol oynadığı Foucaultçu bir bakış açısıyla, heterotopik düzlemde nasıl şekillendiği incelenmiştir.

Verilerin toplanması için, çalışmanın amacı anlatıldıktan sonra katılımcıların sözlü olarak onayı alınmıştır. Çalışmanın veri toplama aracı olarak kullanılacak olan soruların hazırlanması için, konuyla ilgili gerekli olan literatür taraması yapılmıştır. Araştırmaya uygun olacak şekilde veri sağlayabilmek adına yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde önceden hazırlanmış olan açık uçlu sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmelerde toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetlerin toplum içinde ve ev içindeki konumlanışı, cinsiyetlere yönelik iş bölümü, cinsiyetler arası eşitsizliklerin kaynakları, şiddet, toplumsallaşma süreçlerini kapsayacak nitelikte hazırlanan sorular kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerde ses kayıt cihazıyla kayıt alınmıştır. Sonrasında ise Word formatına aktarılmıştır. Yapılan görüşmelerin süresi kişilerin eğitim düzeylerine göre farklılıklar göstermiştir. Bu nedenle görüşme süreleri 45 dk ile 2 saat arasında değişmektedir. Görüşmelere başlamadan önce yapılan çalışma hakkında katılımcılara detaylı bilgi verilmiştir ve görüşmeler araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Görüşmeler daha sonra araştırmacı tarafından betimsel ve içeriksel olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

4. BÖLÜM

ERKEĞİN AİLE HETEROTOPYASINDA TOPLUMSAL DİSTOPYAYA DÖNÜŞMESİ

Aşağıdaki tabloda aile heterotopyasında erkekliğin toplumsal distopyaya dönüşümünün araştırıldığı çalışma kapsamında görüşülen katılımcıların demografik özellikleri yer almaktadır:

Tablo 0-1 Katılımcıların Demografik Özellikleri

İsim	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim
S.Y.	Kadın	61	Evli	İlkokul
Ş.Y	Kadın	29	Evli	İlkokul
E.T.	Kadın	61	Dul	İlkokul
S.Y.	Kadın	51	Evli	İlkokul
Z.E.	Kadın	68	Dul	İlkokul
C.Y.	Kadın	29	Bekâr	Lise
A.S.	Kadın	21	Bekâr	Lise
D.K.	Kadın	28	Bekâr	Üniversite
E.Y.	Kadın	29	Bekâr	Üniversite
G.A.	Kadın	30	Evli	Üniversite
Z.Y.	Kadın	29	Evli	Üniversite
N.K.	Kadın	24	Bekâr	Üniversite
Y.Y.	Erkek	53	Evli	İlkokul
A.D.	Erkek	66	Evli	Ortaokul
T.B.	Erkek	25	Bekâr	Lise
U.G.	Erkek	34	Boşanmak üzere	Üniversite
İ.T.	Erkek	36	Bekâr	Üniversite
S.K.	Erkek	25	Bekâr	Üniversite
M.Ö.	Erkek	28	Evli	Üniversite
E.A.	Erkek	29	Bekâr	Üniversite

Çalışmanın bu bölümünde, çalışma örneklemindeki toplumsallaştırma pratikleri etrafında şekillenen olguların ve işbölümünün, kadın erkek ilişkilerini nasıl etkilediği ve bu ilişkilerin toplumu distopik bir noktaya nasıl getirdiği eğitim, ekonomi,

değerler, şiddet, teknoloji (bilgi edinme kaynakları) gibi değişkenler çerçevesinde katılımcıların görüşleri üzerinden sosyolojik olarak sorunsallaştırılmıştır. Geçmişten bugüne katılımcıların deneyimlerinden kadın-erkek ilişkileri ve toplumsallaşma ile ilgili değişen dinamikler analiz edilmiştir. Saha çalışması ile elde edilen bulgular altı alt başlık halinde betimlenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

İlk olarak cinsiyetin bireylerin eğitim hayatlarına etkisi incelenmiştir. Ataerkinin bireylerden beklentilerinin belirlediği belli başlı geleneksel anlayışların karşısında kadınların eğitim seviyesinin yükselmesinin cinsiyet dengelerini nasıl değiştirdiği (ya da değiştirebildi mi) üzerinde durulmuştur. Eğitimin, akademik başarının ve kariyerin katılımcılar için ne ifade ettiği ve bunları etkileyen faktörlerin neler olduğu yorumlanmıştır.

İkinci olarak eğitimle de bağlantı kurulabilecek olan ekonomiye yer verilmiştir. Özellikle kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer almaya başlamalarının bireysel hayatlarında ve evlilik hayatlarında ne gibi değişimlere yol açtığı incelenmiştir. Geleneksel anlayışla iş bölümünün ev içi kısmıyla ilgilenen ve en kutsal görevi sayıldığı bu durumun değişen dinamiklerle bugün kadın erkek ilişkilerinde ve annelik babalık anlayışlarında var olan değişimlere yer verilmiştir.

Üçüncü olarak özellikle ev içinde zaman ve mekânın kullanımı ile ilgili durumlar sosyolojik olarak sorunsallaştırılmıştır. Burada Foucault'nun heterotopya kavramı çerçevesinde zaman ve mekan değerlendirilirken cinsiyetlerin iş bölümlerinde belirleyici olan bu durumun cinsiyet eşitsizliklerini nasıl beslediği ve toplumsallaşma süreciyle gelecek kuşaklara aktarımı incelenmiştir. Kadınların ve erkeklerin kendi kişisel alanlarının dışında mekânsal olarak kendilerini konumlandırdıkları şekliyle ilişkiler değerlendirilmiştir.

Dördüncü olarak kadınların ve erkeklerin kendilerini ve karşı cinsiyeti toplumsal olarak nasıl konumlandırdığı ve temsilleri üzerinde durulmuştur. Burada ataerkinin de etkisiyle özellikle erkeklerin kadınlar üzerinde sahip oldukları (olduklarını

düşündükleri) hakların, kadınlar tarafından da içselleştirilişi değerlendirilmiştir. Ayrıca ebeveynlerinde temsil hakkını eline aldığı çocuklarının, toplumsallaşma sürecinde aldıkları aile içi eğitimde eşitsizliği ne derece onlardan öğrendikleri sorgulanmıştır. Bu eğitimde annenin mi babanın mı rolünün daha ağır bastığı sorgulanmıştır.

Beşinci olarak şiddet olgusu üzerine yoğunlaşılmıştır. Şiddetin toplumsal boyutunun aile ilişkileriyle ilgisi incelenmiştir. Kadınların eğitim seviyelerinin ve ekonomik özgürlüklerinin kadına uygulanan şiddet üzerinde belirleyici olup olmadığı sorgulanmıştır. Şiddet üzerine yapılan sorgulamalarda akla ilk gelenin kadın olması üzerine yoğunlaşarak, ataerkinin de erkekler üzerinde bir şiddet unsuru kabul edilebilirliği katılımcılar deneyimleri üzerinden ortaya konulmuştur. Aynı zamanda şiddetin nasıl kültürlendiği ve topluma nasıl yerleştiği üzerinde durulmuştur.

Altıncı ve son olarak çağımızın kaçınılmaz gerekliliklerinden olan teknoloji üzerinden katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Teknolojinin daha çok bilgi edinme kaynağı olarak katılımcıların hayatındaki rolü ve etkisi incelenmiştir. Şiddet açısından değerlendirilmesi istenilen sosyal platformların toplumu ve sosyal ilişkileri etkileyip etkilemediği sorgulanmıştır.

4.1. Eğitim

Eğitim; toplumsal, bireysel, ekonomik, politik fonksiyonları bakımından önem taşımaktadır. Eğitimin amacı bireyleri toplumların kültürel beklentileri yönünde şekillendirmektir (Sarıbaş ve Babadağ, 2015, s. 19). Bu bakımdan incelendiğinde eğitim toplumsal bir olaydır. Bu da toplumun en küçük parçası kabul edilen aile kurumu içerisinde başlamaktadır. Aile insan yavrusunun toplumsallaşması yönündeki temelin atıldığı ilk yerdir. Bu süreçte en büyük ve en önemli görev aile büyüklerinin yani anne ve babalarındır. Aile bu süreçte kendi beklentileri ve toplumun beklentilerini harmanlayarak çocuğunu bir eğitim sürecine tabi tutar. Eğitim, "bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk'ten aktaran Doğan, 2012, s. 5)." Yazarın altını çizdiği 'istendik' davranış değişikliği, insan yavrusunun sosyalleşme sürecini

derinden etkileyen ve bireyselliğinin önünde büyük engel teşkil eden bir söylemdir. Ataerkinin hâkim olduğu kültürel yapılarda cinsiyetlere yüklenen anlamlar ve onlardan beklenen iş bölümü, roller gibi belli başlı değerlerin yol açtığı eşitsizlik yadsınamaz. Haliyle istendik davranışlar elde etmek için çocukların eğitimleri yerinde saymakta, bir adım öteye gidememekte diyebiliriz. Neticede geçmişten gelen öğretiler yine aynı eğitim sürecinden geçtiği için ve bu süreç bireyselleşmenin önünde engel teşkil ettiği için durağanlığını korumaktadır. Ailede başlayan eğitim yaşam alanlarını oluşturan mahallelerde, okulda, iş ortamında etkileşimine devam etmektedir.

Katılımcıların deneyimleri ışığında eğitim toplumsallaşma sürecinin temel taşı bulgulanmıştır. Farklı yaş grupları ve farklı eğitim düzeylerinden oluşan katılımcılara eğitimin cinsiyetlere yönelik eşitsizliklere etkisi üzerine sorular yöneltilmiştir. Eğitimin özellikle kadınların toplumsal konumlanışı üzerinde ne derece önemli olacağı tartışılmıştır. Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren anne ile ilişki içindedir ve ona karşı bir bağımlılık duygusu içindedir. Bunun nedeni olarak tüm çocukların annenin onlara bakma yönündeki en temel kişi olması gibi toplumsal anlayışın olduğu ileri sürülmüştür (Demren, 2003).

Bu bağlamda anne, en başta biyolojik özellikleri gereği, daha sonra ise toplumsal kurallar ve beklentiler gereği çocukların toplumsallaşma süreçlerinde onlara eğitim verenlerin başında gelen kişidir. Katılımcıların genel ifadelerine bakıldığında, aile içindeki eğitimin dışında formal eğitim alınması konusuna özellikle kadınların kız çocukları için önem verdiği görülmektedir.

> "İlkokula kadar okuyabildim. Annem okumamı istemedi. Okula gitmeye ve çalışmaya çok istekliydim. Ancak annem tarlada ve ev işlerinde çalışmaya zorladı hep. Gizli gizli ders çalışırdım. Annemin ayak seslerini duyduğumda defterleri koltuğun altına saklar ev işlerine devam ederdim kızmasın diye. Evlenince de eşim çalışmama izin vermedi. Evde çocuklara baktım. Özellikle kız çocuklarının okuması lazım. Ben kızlarımı okuttum benim yaşadıklarımı yaşamasınlar diye. Ben

> okusaydım bir işim olsaydı ne baba evinde ne de koca evinde kimsenin eline bakmazdım. Kendi paramı kazanır kendime de çocuklarıma da bakardım. Yıllarca şiddet gördüm. Bunlara katlanmazdım. Çocukları yetiştirirken de ahlak kurallarını bilmeleri çok önemli. Kız çocuğuna sen kızsın diye bir kısıtlama olmamalı. Erkeğe benim aslan oğlum gibi pozitif ayrımcılık yapılmamalı. İkisi de eşit olmalı. Biz böyle görmedik, böyle büyümedik maalesef. Ama ben çocuklarıma bunu yapmamaya çalıştım. Eşime rağmen…" (S.Y., 61, Kadın, Evli, İlkokul)

Katılımcıların aile içi eğitimin toplumsal refah için önemi üzerinde yoğunlaşan cevapları birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Birey olma bilincinin aile eğitiminden geçtiği vurgulanmaktadır. Ebeveynlerin akademik eğitim seviyeleri ne kadar yüksekse bu anlayış pratikte o kadar fazla yer bulmaktadır. Sosyalleşme, biyolojik varlık olan insanın, insanileşmesi için, içinde belirli aşamaları bulunduran bir süreçtir (Doğan, 2012, s. 103). Bu insanileşme atfı ise, katılımcılarında üzerinde durduğu bireysel bilincin kolektif bilincin önüne geçmesi ile mümkün olabilmektedir. Bunun, aşılması güç bir engel olduğu aşikârdır. Ancak eğitim ile insanı ve insan toplumlarını değiştirmek mümkündür. Hayatın doğumdan ölüme kadar olan zamanda bilgilenme sürecine dönüşmesi (Doğan, 2012, s. 8), büyük önem arz etmekle birlikte, gerçekten benlik bilinci olan bireylerin yetiştirilmesi için gereklidir. Bilgilenme, kolektif bilincin etkisinden sıyrılabilmek için gerekli olan toplumsal bir ilaçtır. Toplumsallaşma süreci, doğum anından çocukluk çağına kadar aile içerisinde alınan eğitim ve tecrübelerle kendini var ederken, belli bir noktadan sonra bu durum aileye ek olarak farklı sosyal ortamlarda da devam etmektedir. Eğitim, aileden başlayarak mahalle arkadaşlıklarıyla devam eder ve okul çağında ise hem akademik eğitim hem de sosyalleşme anlamında bir eğitim olarak sürmektedir. Toplumsallaşmanın gerçekleştiği ortamlar, eğitimin sosyal temellerinin çekirdeğini oluştururken, toplumsal yapı da bu temellere süreklilik kazandırmaktadır (Doğan, 2012, s. 108). Bir katılımcı konuyla ilgili fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> Yetişme sürecinde çocuğu etkileyen değerler var. Aile çok önemli bu noktada. Farklı algılarda bireyler yetiştiriyoruz. Toplumsa bir ahlak algımız yok. Kimisi dini yönün ağır bastığı bir eğitim uyguluyor kimisi

> Avrupai. Doğu toplumlarında ahlak daha herkesçe kabul edilebilir bence. İş aileden çıktığında, çocukta topluma girdiğini fark ettiğinde öğretmen ve arkadaş ortamı devreye giriyor. Bir şeylere ayak uydurmaya çalışıyoruz aslında. Rol modellerin davranışları çok önemli. Bunlarda aynı evi paylaştığımız anne babalarımızdır." (S.K., 25, Erkek, Bekar, Üniversite)

İnsan yavrusu biyolojik olarak büyüme yaşarken farkında olmadığı sosyal gerçekler ve bu gerçeklerin getirebileceği tehlikelerine karşı bir rehbere ihtiyaç duymaktadır ve bu rehberliği en iyi şekilde yapacak olan ise onu dünyaya getiren ve anne babalardır (Doğan, 2012, s. 114). Ebeveynlerin, çocukları üzerindeki bu önemli etkisi, onların toplum içindeki duruşlarını ve statülerini önemli derecede etkilemektedir. Toplumsal var oluş, aile ile başlayan ve onların miras olarak aktaracakları sosyal çevre ile devam edecek olan eğitimin en önemli basamağını oluşturmaktadır.

4.2.Ekonomi

İnsanların varlığıyla ortaya çıkan ekonomik faaliyetler tüm toplumların sosyal yaşantısının sürekliliği için önemlidir (Türkkahraman, 2006, s. 87). Biyolojik ihtiyaçların karşılanması gibi barınma, giyinme, eğitim gibi temel ihtiyaçlarında karşılanabilmesi için ekonomik olayların içerisinde olmak gerekmektedir. İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından beri insanlar arasındaki iş bölümüne de sebep olan ekonomik faaliyetlerdir. Çünkü hayatta kalabilmek için yiyecek, barınak gibi bir takım ihtiyaçların sağlanabilmesi için belli bir ortaklık gerekmektedir. Durkheim bunun, mekanik dayanışmanın egemen olduğu yani ilkel toplumlarda görüldüğünü ifade etmektedir. Mekanik dayanışma, onun ifadesiyle benzeşmenin görüldüğü bir dayanışmadır ve bireyler farklılaşmamışlardır (Aron, 2010, s. 230). Ancak toplumların ihtiyaçları arttıkça, ekonomik faaliyetler çeşitlilik gösterdikçe ve özel mülkiyet anlayışı ortaya çıkınca, iş bölümlerinde de farklılaşmalara gidilmiştir. Burada ise söz konusu cinsiyet farklılıklarından dolayı ortaya çıkan iş bölümleridir. Kadınlar bu durumda eve kapatılan ve ev içinde ücretsiz çalışan olmanın karşısında erkekler daha fazla güç ve dışarıda olmayı gerektiren işler üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu durum ise toplum arasında genel bir kabul görmektedir.

Nitekim toplumun da ekonomik olarak ilişkide olduğu belli başlı değerler vardır. Toplumların ekonomik olarak ihtiyaçlarına inanç, töre, gelenek ve görenekler gibi dinamikler etkide bulunmaktadır (Türkkahraman, 2006, s. 89). Dikkat edildiği zaman toplumsal kurumların birbirleriyle ne kadar iç içe olduğu gözden kaçmayacaktır. Nitekim toplum ekonomisini etkilemekte olan bu dinamikler, aynı zamanda bu çalışmanın konusunu da oluşturan toplumsal cinsiyet ve cinsiyetlerin eşitsizliği noktasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, kadınların ve erkeklerin iş bölümü ile ilgili düşünceleri sorgulanmıştır. Bu bağlamda kadınların mesleki hayatlarını etkileyen faktörlerden biri, çalışan kadınlar için ücretli iş konusunun çocuktan daha sonra gelmesi yönündeki eril algıdır (Giddens, 2008, s. 257). Bu doğrultuda katılımcılara "Kadınların kariyer planlaması ne yönde şekilleniyor? Bunda medeni durumun ve çocuk sahibi olmanın nasıl bir etkisi var?" sorusu yöneltilmiştir. Giddens(2008)'ın da araştırmalarının sonucundaki ifadeleriyle desteklediği gibi, teknik personel kadrosu için iş başvurusu yapan kadınlarla görüşüldüğünde, görüşmeyi yapanların başvuran kadınlara, "çocuk sahibi olup olmadıkları ya da çocuk yapmayı düşünüp düşünmedikleri" her görüşmede her kadına sorulmaktadır. Çalışma hayatında ya da kariyer planlamasında da kadınların yine bir eril düzen engeline takıldığı bu çalışmada da gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda bir katılımcı şu deneyimlerini aktarmıştır:

> "Bu durum Türkiye'de öncelikle alacağı eğitimden geçiyor. Aile içerisinde ekonomiye katkısı olan kadınların yaşam standartları ve tarz olarak yaşam kaliteleri daha üst seviyede oluyor. Geleneksel görüşteki erkeğin para getirir oluşundan uzaklaşmak gerekiyor. Kadın ne kadar çalışma hayatında olursa, çalışma hayatındaki kalite de artar. Düzen ve ciddiyet getirir. Çocuk sahibi olmak çalışma hayatını zorlasa da çalışan bir anne çocuğuyla daha az zaman geçirse de bunu kaliteli hale getirebilir. Bu da erkeklerin tutumunu değiştirir. Erkeğin çalışıyorum bahanelerine karşı denklik sağlayacağından onlarda görevlerini yerine getirebilir. Babaların çocuklarla daha az vakit geçirmesini de ekonomiye bağlıyorum. İşin içinde para yoksa erkek o işi savsaklar! Baba aile geçindirme, çocuk eğitimi için çalışıyor ama çocuğa zamanda ayırmak

> lazım. Anne ve babayla eşit zaman geçirmelidir çocuk. Çocuğu olan bir kadının kendini iş hayatından mahrum bırakmasını doğru bulmuyorum. Çünkü sürekli anneyle vakit geçiren bir çocuğun sosyalleşmekte sıkıntı yaşayacağını düşünüyorum. Sürekli kendini güvende hissedecek ve bu konforu hep arayacak." (İ.T., 36, Erkek, Bekar, Üniversite)

Katılımcının aktardığı deneyimler değerlendirildiğinde, heterotopik bir mekan olan ailenin öncelikle geleneksel anlayış çerçevesinde kadının kapatılma mekanı olmasıyla daha sonra ise çocuk için zorunlu bir bağımlılık oluşturmasıyla distopik bir mekana dönüşmektedir. Anne faktörü, çocuğun gelişim aşamasında rolü büyüktür. Ancak bazı katılımcıların da üzerinde durduğu gibi anne çocuğun güven alanıdır. Bu alandan çıkmayan çocukların sosyalleşmeleri zayıf kalacaktır. Anne ev içerisinde düzeni sağladığı, çocuk bakımını üstlendiği gibi, çocukların güvendiği korunaklı bir liman görevi de üstlenmektedir. Bu durum gelecek kuşaklara da bu şekilde aktarılmaktadır. Çünkü cinsiyetleri fark etmeksizin tüm çocuklar cinsiyet rollerini öğrenirken aile içerisindeki gözlemlerine dayanarak içselleştirmektedirler. Diğer taraftan katılımcılar kendi eğitim seviyeleri ne kadar aile fertlerine kıyasla yüksek olsa da aile içerisindeki baskı sebebiyle hem iş hem de sosyal hayatlarında özgürce hareket edemedikleri noktasına değinmişlerdir. Bu durum da distopyaya dönüşen heterotopik aile profiline örnek oluşturmaktadır. Aile, dünyaya getirdikleri çocukları için her ne kadar daha iyi ve kalite yaşam isteseler ve bunun için akademik eğitimlerine önem verseler de bir noktada onları baskılamaya devam etmektedirler. Aile, eğitim için en önemli basamak olarak işlev görmesine rağmen bu eğitimi doğru bir şekilde veremedikleri zaman, toplum olarak distopyaya sürüklenmek kaçınılmaz olacaktır. Bununla ilgili bir katılımcı şu ifadelerde bulunmuştur:

> İş hayatımla ilgili hep baskı altında hissettiğim için (özellikle abim tarafından) istediğim gibi tercihler yapamadım. Liseyi kazandım, başka ilçe diye abim engel olmuştu. Evlilik sorumlulukları arttırdığı için istemesen de kısıtlanıyorsun. Çocuk da eklenince kendi hayallerini ve hedeflerini bir kenara bırakabiliyorsun. Sevgiliyken bile bu böyle, evlilik daha fazla fedakarlık ister. (C.Y., 29, Kadın, Bekar, Lise)

Evlilik ve çocuktan önce kadınların kariyer yaşantılarına aile içerisindeki erkeklerin engel olduğu konusu üzerinde hem fikir olan bazı katılımcılar olmuştur. Bu durum ataerkinin baskıcılığını hisseden her kadın tarafından fark edilmemekte ancak fark edildiği noktada da müdahale edebilme oranının düşük olduğuna işaret etmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu birbirlerine benzer yanıtlar vermekle birlikte, iş bölümünün toplumsal olarak kadına yüklenmesi konusunu doğru bulmadıkları sonucuna varılmaktadır. Ancak uygulama noktasın da maalesef ki bu mümkün olmamaktadır. Fikirsel olarak kadının iş hayatında olması gerekliliği katılımcıların büyük bir kısmında ortak görüştür. İnsan ekonomi ile aslında varoluşunu sürdürmektedir (Türkkahraman, 2006, s.87). Ancak ataerkil toplumda bu durum tüm insanlara atfedilmemektedir. Burada asıl öncelik erkektir. Ekonomi ve akıl yürütmeyi gerektiren birçok iş erkeğe verilmiştir. İş bölümünün ücretli emeğinin temsilci olan erkeğin karşısına, ev içinde çalışan ve ücretsiz emeği temsil eden ise kadınlar olmuşlardır.

Katılımcıların iş bölümü hakkındaki genel görüşleri ve karı-koca olarak aynı yaşam alanını paylaşanların tecrübelerine dayanarak verdikleri cevaplar doğrultusunda şuna ulaşılabilir: Bireylerin pratikleri, fikirleriyle ve inançlarıyla ters düşmektedir. Bunun nedeni ise katılımcıların birçoğunun da üzerinde durduğu bireysellik ile ilgili olduğu söylenebilir. Kolektif bilinç, toplum içerisinde o kadar güçlüdür ki bunun yıkılması oldukça zordur. Ancak eğitimle bir şekilde yumuşaması ve değiştirilebilir hale gelebilmesi için bireylerin özellikle ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması gerekmektedir. Evlilik deneyimi edinmiş kadın katılımcılar eşlerinin ev işlerinde kendilerine ‘yardımcı’ olmadıkları konusu üzerinde dururlarken, aslında bu görevden kendilerini sorumlu tuttuklarının bilincinde değiller. Erkeklerin ev işlerini yaptıklarında kendi işlerinin hafiflediğini düşünerek aslında ataerkinin onların omuzlarına yükledikleri sorumlulukları ve eşitsizlik barındıran iş bölümünü içselleştirmektedirler. Bu durumu kabul etmeleri demek, gelecek kuşaklar için de sabit bir rol aktarımı demektir. Dowling (1995), kadınların doğduklarından itibaren aldıkları eğitim doğrultusunda korktukları tek şeyin özgürleşmek olduğunu söylemektedir. Kadınların kendi hayatları ve hatta kendi bedenleri üzerinde ne yapmaları gerektiği konusunda alınacak kararlarda, karar mercii kendisinin dışındaki kişilerdir. Bu da kişilerin özellikle ataerkil toplum yapısında kadınların kariyer

planlamalarına ve dolayısıyla ekonomik bağımsızlıklarına ve buna bağlı olarak da özgürlüklerine önemli ölçüde ve negatif bir etki yapmaktadır. "Özgürlük için değil, bunun tam tersi bağımlılık için eğitildik (Dowling, 1995)" anlayışını terk etmek, toplumların cinsiyet dengesini sağlamak ve toplumu sağlığına kavuşturmak için elde edilmesi gereken önemli bir başarıdır.

Her ne kadar yüksek bir statüye ulaşmış olsalar da kadınların çocuklarına özellikle onlar küçükken bakmak adına mesleklerine ara vermeleri gerektiği düşünülüyor (Giddens:2008, s. 258). Çocuk sahibi olmak kadınlar için, hoşnut olmadıkları ve toplumsal öğretiler neticesinde içselleştirdikleri yanlışlara tahammül edebilme ölçütüdür. Nitekim katılımcılar arasında da çocukların yetişmesi, eğitimi, hatta barınması, karnının doyması gibi temel ihtiyaçlarının dâhil olmak üzere maddi boyutları baba olmadan karşılanamayacak derecede olduğu kabul görmektedir. Çocuk, bir bakıma kadınların hem kariyer planlamasında hem de sosyal gelişimlerinde onları hoşnut olmadıkları durumların içerisinde kalmaya zorlayan bir unsur olarak görülmektedir. Bu durumda çocuğun bireyselliği öğrenebilme yolunda bir toplumsallaşma sürecinden geçememesi şaşkınlık yaratmamalıdır. Heterotopik mekan olan ailede kadının çocukla ilişkilendirilmesi, kadının konumunu erkeğe göre ikincil kılmakta ve bu durum heterotopik olan ailenin kadın açısından distopik bir mekana dönüşmesine neden olmaktadır.

4.3. Şiddet

İhtiyaçların karşılanması insanlara zevk ve mutluluk, karşılanmaması ise acı ve ıstırap vermektedir (Türkkahraman, 2006, s. 89). İnsanlar mutluluk duygusundan ne kadar uzaklaşırlarsa, sosyal ilişkilerinde de o denli başarısız olurlar. Neticede maddi unsurların olduğu kadar manevi unsurlarda ihtiyaç dâhilindedir ve eksikliği bireylerde istenmedik davranışlara neden olur. Bu istenmedik davranışların başını ise şiddet çekmektedir. Ergil (2001) şiddeti 'kişinin ya da topluluğun, başka bir kişinin fiziki ve ahlaki bütünlüğüne, malına, değerlerine zarar verilmesiyle ortaya çıkan acı' olarak tanımlamaktadır. Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından, fiziksel gücün ya da iktidarın bilinçli bir tehdit şeklinde başkasına uygulanması neticesinde buna maruz kalan kişinin yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara neden olması (WHO'dan aktaran Polat, 2016, s. 16) şeklinde tanımlanmaktadır. Şiddet çok yönlü bir olgudur. Fiziksel,

psikolojik, cinsel, ekonomik olabilmekle birlikte teknolojinin de ilerlemesiyle siber şiddet gibi yeni bir olgu hayatımıza girmiştir. Her şekliyle bireyler üzerinde bir çok etki ve travma oluşturmaktadır. Polat (2016, s. 17)'ın ifadeleriyle şiddet içten dışa doğru şu şekilde bir alan oluşturmaktadır: İlk olarak kişinin biyolojik özelliklerinin davranışlarını etkilediği durum, onun üstünde aile içinde yaşanan şiddet ortamı, onun üstünde yer alan sosyal çevre ile ilişkide bulunulan ortam ve en son olarak da hepsini kapsayan kültürel normları da içinde barındıran ekonomik çevredir. Şiddet, farkında olarak ya da olmayarak bir şekilde hayatımızın her anında kişileri özellikle çocukları etkilemektedir.

Çalışmanın ana temasını oluşturan erkeğin birincil kadının ikincil konumda tutulduğu toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, toplumu bir distopyaya sürüklemesi savı, özellikle şiddet olgusunu gündeme getirmektedir. Çünkü bir güç gösterisi aracı olarak kullanılmakta olan şiddet ne yazık ki özellikle kadınlar üzerinde büyük bir baskı unsuru olarak işlev gördüğü feminist kuramlarla ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Şiddetin kadınların sosyoekonomik durumlarıyla ilgisi ve ebeveynlerin aralarında yaşanan şiddet durumlarının çocukların toplumsallaşma süreçlerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Ayrıca şiddet bağlamında ataerkinin de erkekler üzerinde bir baskı ve şiddet unsuru olarak kabul edilip edilemeyeceği yönünde katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Öncelikle aile içi şiddetin toplumsal şiddetin bir yansıması olup olmayacağı yönünde katılımcılara soru yöneltilmiştir. Katılımcılardan biri şu ifadeleri ortaya koymuştur:

> "Bana kalırsa erkekler tam anlamıyla akıllarını kullanabilen kişiler değiller. Şiddet uygulamaları da bence bu yüzden. Evin içinde karısına, çocuklarına şiddet yaptığı zaman o aile içinde huzur olmaz. Dağılır aile." (S.Y. 60, Kadın, Evli, İlkokul)

Kırk beş yıllık evlilik deneyimi olan S.Y.'nin bu ifadeleri, aile içindeki şiddetin, aile içindeki bireyler arasındaki sevgi bağının kopmasına işaret etmektedir. Mutsuz olan çiftler, mutsuz bireyler yetiştirecektir. Sonucunda ise bireysel ilişkilerin oluşturduğu toplumsal ilişkilerde de kopmalar ve sapmalar meydana gelecektir. Benzer cevapların alındığı bir kısım katılımcının da kadınların aslında büyük çoğunluğunun,

yaşı ve eğitim seviyesi fark etmeksizin, ev içinde şiddet gördüğünü ancak bunu sineye çektiklerini dile getirmişlerdir. Neticede bu durum onlar için "ilk değil ve son da olmayacaktır" anlayışı ile başa çıkılması gerekmeyen bir durum halini almış vaziyettedir. Dolayısıyla ev içerisinde çocuk da neye şahit olursa ileride onu uygulayacağına dair görüş ortaklığı vardır. Bir katılımcı bunu şu şekilde ifade etmiştir:

> "Çocuk evin içinde ne görüyorsa onu yansıtır. Sevgisiz büyüdüyse, anne baba birbirine saygısızsa o da onu öğreniyor. Sonra kendi ailesinde de bunları yaşatıyor. Psikolojik olarak etkileniyor. Hatta bu oranı %100 olarak bile verebilirim. Aile çok önemli." (C.Y. 29, Kadın, Bekar, Lise)

Eğer aile içindeki bu toplumsallaşma sürecine ebeveynler şiddeti dahil ederlerse, çocuğun psikolojik alt yapısında büyük sıkıntılar yaşanacağı için sosyal ilişkilerinde çok başarılı bir birey olması beklenemez. Dolayısıyla bu noktada aile içinde yaşanan ve tecrübe edilen şiddet olayları, toplumsal ilişkileri etkileyeceği için hepsi zincirleme bir bağlılık göstermektedir. Aile hayata atılan ilk adımdır. Orada kişi neyle beslenirse, kendi yaşantısında da onu uygulamaya eğilimli olacaktır.

Kadınların bir kısmı ataerkinin kıskacında olmaktan hoşnut olmamakla birlikte şikâyetçi de değiller. Bu tarz kabullenişler gelecek kuşaklara da olduğu gibi aktarılacağı için toplumsal distopya çok uzakta değildir. 11 aylık bir erkek bebeğe sahip olan annenin şiddet üzerine ifadeleri şu şekildedir:

> "Tabi ki de toplumun bir öğretisi var onun dışına çıkılamıyor. Onu devam ettiriyoruz sadece. Bunu değiştirmekte çok mümkün gibi görünmüyor. Kalıplaşmış bazı şeyler var." (Ş.Y. 29, Kadın, Evli, İlkokul)

Kalıplaşmış bazı şeyler, ataerkil toplum yapısının ve dolayısıyla aile yapısının sessiz kabullenişi olmakla birlikte bu kabullenişe sahip annelerin yetiştirdikleri çocukların da bu toplumsal eşitsizliğin yeniden üreticileri olmaları kaçınılmazdır. Fiziksel şiddetin aile içerisinde yalnız bir kişiye uygulanmış olması evdeki diğer kişileri de etkilemektedir. Çünkü şiddete şahit olan tüm aile fertleri bu durumdan olumsuz

yönde etkilenmektedir (Polat, 2016, s. 17). Aile içindeki ilişkilerde şiddetin kurbanı olarak seçilen kişi genellikle kadınlar olmaktadır. Neticede ev içerisindeki her türlü yükün omuzlarına yüklediği kadının karşısında, dışarının ve eve para getirmenin stresiyle tüm gün baş etmeye çalışmış erkek karşı karşıya geldiğinde, bu durumdan zararlı çıkan kişi genellikle kadınlar olmaktadır. Ancak zararı yalnızca kadın görmemekte, evde bulunan çocukların da zihinlerinde bu tür olumsuzluklar artık yer edinmeye başlamış olacaktır. Bu ailenin distopik mekan döngüsüdür. Babadan anneye, anneden çocuğa, çocuktan ise gelecek zamanlarda kendi eşine şeklinde aktarım oluşturmaktadır.

Şiddet söylemi, söz konusu olduğunda ve cinsiyetleri fark etmeksizin katılımcılara bu konu hakkında fikirleri sorulduğunda, şiddetin muhatabı olarak kadını yerleştirdikleri görülmektedir. Ataerkinin de erkekler üzerinde bir şiddet unsuru olup olmayacağı hakkındaki fikirleri sorulduğunda, erkek katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri ataerkinin erkek üzerinde kesinlikle bir şiddet unsuru olduğunu savunmaktadırlar.

> "Erkeğin şiddet gördüğünü düşünmüyorum. Kadın da kendini çaresiz hissettiği için şiddet görüyor. Ekonomik olarak kimseye sığınmaması lazım. Yani baktığınızda erkek egemen bir toplumda erkeğin elinin para tutması gerekir anlayışı yaygındır. Bu anlayış yıkılsa ve kadın da erkeğin eline bakmak durumunda kalmasa ne erkek toplum tarafından baskılanır ne de kadın erkek tarafından baskılanır. Şiddet dediğimiz şey limiti aşmakla ilgili. Ataerkinin de şiddet unsuru olduğunu düşünmüyorum. Bunun temelinde yönetme hırsı var." (İ.T. 36, Erkek, Bekar, Üniversite)

Amacı doğrultusunda toplum düzeni, temelini eril tahakkümün oluşturduğu devasa bir sembolik makine gibi işlemektedir (Bourdieu, 2018). Tahakküm gücünü toplum tarafından elde eden ise erkek cinsiyeti olmaktadır. Bu tahakkümün gücü onlarda bulunmakta ve kullanım yönü ile de toplumları distopyaya sürükleyebilme eğilimi gösterebilmektedir. Erkekler toplumsallaşma süreçlerinde bazı travmalarla baş başa kalırlar. Diğer erkelere karşı da 'kendini kanıtlama' çabası ve karşı cinsin içinde şiddet barındıran aşağılamalarına kadar varan travmalardır. Bu süreç, ataerkil

ideallerle çevrilmiştir ve başlı başına erkek için travma barındırmaktadır. Bu otoriteyi kurarken başarısız olmakta onu bir travmaya sokar (Demren, 2003). Erkek katılımcıların çoğu bu konu hakkında fikirlerini bildirirken bu durumun bilincinde olduklarını ifade etmişlerdir. Kendi dışındakiler üzerinde otorite kurmak, erkek için toplum tarafından ona verilmiş bir ödev gibidir. Bunu başarmakla kendini ispatlamış olacaktır. Ataerkil sistem erkekleri amacına uygun olarak baskı alması, erkeklere kolektif bir politik bilinç aşılamaktadır. Bu da onlar arasında göreli bir özgürlüğü doğurmaktadır ((Demren, 2003). Doğdukları andan itibaren çocuklar üzerinde bilinçsizce baskı uygulayan bu kodlar, sonuç olarak içinde şiddet barındırdığı için nihayetinde toplum olarak da sosyal ilişkileri bir çıkmaza/kaosa sürükleyecektir. Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara şiddet üzerine sorular yöneltirken, aslında içinde bulunulan distopyanın, artık günümüzde anlam olarak hayali ve soyut bir mekân olmadığının altı çizilmeye çalışılmıştır.

Şiddet, erkeklerin yönetme arzusu ve toplumların onlardan bekledikleri sonucunda ortaya çıkan ve karşı tarafa fiziksel, ruhsal ve duygusal anlamda zarar vermektedir. Genel itibariyle kadınların mağduriyetlerine şahit olmaktayız. Kadınlara şiddet içeren eylemlerde bulunanların ise onların yakınlarında bulunan eşleri, babaları, abileri gibi kişiler oldukları görülmektedir. WHO'nun verilerine göre dünya genelinde kadınların %35 gibi bir oranı fiziksel şiddet görürken bu oranın %30'luk kısmının kadınların partnerleri tarafından uygulanmaktadır (Polat, 2016, s. 19). Bu durum, aile içinde erkek cinsiyetinde ataerkil meşruiyet kazanan şiddet üzerinden heterotopik mekan olan ailenin distopik gerçek bir mekana dönüşümünü açıklamaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde ise katılımcılara son yıllarda artan kadın cinayetlerinin faillerinin kadının en yakınındaki kişiler oluşunun ekonomiyle ilişkisi sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar eğitim, psikolojik temeller gibi etmenlere dayalı olarak değişkenlik göstermekle birlikte, şiddet olgusunu ekonomiye bağlayan katılımcılarda mevcuttur. Kadın katılımcıların cevapları, ekonomik özgürlüğünü elinde bulundurabilen kadın şiddet gibi istenmeyen olaylar karşısında daha doğru kararlar verip hareket edecekleri yönünde olmuştur.

> "Katillerin kadının yakınındaki kişiler olmasının ekonomiyle ilişkisi olabilir. Ekonomik güç her ne olursa olsun kadına daha doğrusu her

> bireye güçlü hissettirir. Yani erkeğin eline bakmayan bir kadının bazı olumsuz durumlara da tahammül etmek gibi bir zorunluluğu olmaz. En yakın örnek olarak annem. Ondan duyduğum bir söz vardır: 'Bu çocuklar için katlanıyorum, çalışıyor olsaydım bir dakika bile çekmezdim bu adamı.' Yani maddi güvencesinin olması bir kadının kendinden taviz vermemesiyle eş değer bence." (E.Y. 29, Kadın, Bekar, Üniversite)

Ekonomik güvence, ilk insan topluluklarından başlayarak kişiler arası ilişkilerde, toplumsal ve toplumlar arası ilişkilerde belirleyici nitelikte olmuştur. Kadın erkek ilişkilerinde de kadının kapatılma durumu sonucunda yeterli akademik eğitimi alamaması, kendine bir kariyer planlaması çizememesiyle paralel olarak ekonomik olarak da cinsiyetçilik çerçevesinde geri planda olmak zorunda kalmıştır. Ekonomik bağımsızlığını kazanamamış kadınlar, çocuklarının temel ihtiyaçları karşılamak ve çocukla kendi babasının evine dönememek gibi psikolojik baskılardan dolayı, çocuklarını ataerkiye kurban etmektedirler. Neticede anneden ve babadan öğrenilen davranış edimleri temelinde sosyal ilişkileri ve toplumsal yapının yeniden inşasını sağlamaktadır.

> "Özgürlük ne kadar artarsa tahammül seviyeniz o kadar düşer. Düşünce özgürlüğü arttığından dolayı şikayet seviyesi artacaktır. Ama cahil kesim, kendine atfedilmiş güçleri yerine getirmeye çalışan ve bundan mutlu olan kişilerdir. Burada ne demek istiyorum, erkek egemenliğinin olduğu bir toplum anlayışında otorite ve baskılamak erkeğe hak görüldüğü için uyguladığı şiddet de herhangi bir sakınca görmemesi. Üstelik bundan da haz alması gibi bir durum söz konusudur." (E.A. 29, Erkek, Bekar, Üniversite)

Şiddet, aslında birçok alt başlığı içinde barındırmaktadır. cinsel şiddet, fiziksel şiddet, psikolojik şiddet vs. Toplumsal olarak kendi dışımızdakilerle girdiğimiz her türlü iletişimin içerisinde şiddet barındırdığı söylenebilir. Katılımcılarda D.K. "canilik içgüdüsü var. Her insan şiddete meyilli." şeklindeki ifadesiyle, şiddetin aslında içgüdüsel olarak insanda var olduğunu dile getirmektedir. Kon bu pencereden değerlendirildiği zaman, eğitim anlayışının ve özellikle çocukların sosyalizasyon

süreçlerinde aldıkları eğitimin ne kadar önemli olduğunun bir kez daha altını çizmek gerekmektedir. Neticede toplum, bireyleri şekillendirirken, bireyler de toplumu oluşturduğu için bu paradoksa yön verecek olan yine tek tek bireyler olmaktadır. Her toplumun kültürel olarak bazı değerleri vardır. Çalışmanın da konusunu oluşturmakta olan toplumsal cinsiyet rolleri de bu kültürel kodların birer parçasıdırlar. Annelik deneyimi olan katılımcıların da belirttiği gibi, çocuk, kadını çalışma hayatından geri çekmek durumunda bırakmasıyla beraber anneyle geçirilen zamanın daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda kas gücüne sahip olan erkeğin karşısında, topluma yön verme gücüne sahip kadının bulunduğunun farkına varmakta fayda vardır. Neticede kültürel kodları ailede öğrenen birey, bunları en fazla onları hayata kolektif yaşantıya hazırlayan anneden alabilmektedir. Kültürlenme de bu şekilde nesilden nesile sürmektedir. Netice toplum içerisinde sadece o toplumun pozitif kültürel değerleri kültürlenme ürünü olmamaktadır. Buna negatif kanadı oluşturan şiddet de dâhil olmaktadır.

Bu kapsamda şiddetin nasıl kültürlendiği hakkında katılımcıların fikirlerine ve deneyimlerine başvurulmuştur. Katılımcılardan birisi şu deneyimlerini paylaşmıştır:

> "Şiddet bir şekilde kültürün bir parçası olmaya başlıyor. Nasıl oluyor bu? Neden özellikle erkek çocuklarda yerleşiyor? Çünkü daha bebekken verdiği tepkiler ve oynadığı oyuncaklar dâhil her şeylerine müdahale ediliyor. Erkek çocuk bebekle oynarsa ayıp ama silahla oynarsa takdir alıyor. Erkek ağlamaz, bebekle oynamaz, anneye yardım etmez vs. Böylece bilinçaltı taş gibi olma özellikleriyle dolup taşıyor. O taş da sonra birinin kafasında patlıyor." (E.Y. 29, Kadın, Bekar, Üniversite)

Şiddetin kültürel olarak toplumlarda yerleşmeye başlamasını atasözlerinde bile görmek mümkün. Zaman içerisinde yerleşen kültürlerin tüm güzel özelliklerine rağmen olumsuzluklar da kültürel kodlarda belki bilinçli belki de bilinçsiz bir şekilde yerleştiği görülmektedir.

> "Kızını dövmeyen dizini döver gibi… Konuşursan anlamayacakmış gibi direkt olarak dayağa başvuruluyor. Bir taraftan da deneyim gibi

> düşünüyorum. Mesela sobaya yaklaşmaya çalışan bir bebeği ısıyla korkutursun o bir daha ona yaklaşmaz ya. Bir şeyden korkarsa onu yapmamaya başlıyor. Şiddet törpü görevi görüyor sanki. O eğretiliği şiddetle çözmeye çalışıyor. Başka bir açıdan bakmak gerekirse, örneğin bir kadın, erkek gibi olmaya karar verdiğinde daha kolay kabulleniliyor. Bir kadın çok maskulense onu içlerine alabiliyorlar. Erkek feminen davrandığında dışlanıyor. İnsanlar kendilerinin hoşuna gitmeyen şeyi şiddetle çözüyor. İnsanın içinde bu var. Değiştirmeye çalışıyoruz insanları. O toplumda yaşayan aykırılıkları kabul etmek yerine şiddete başvuruyoruz. Artık başka dilden anlayamaz hale geldiğimiz noktada da, bu artık kültürün içine yerleşmiş oluyor sanırım." (D.K. 28, Kadın, Bekar, Üniversite)

Topluluklar kendi içlerinden olmayanlara karşı uyguladıkları manevi yaptırımlarla aslında o toplum içerisindeki tek tipliliğin yerleşmesine zemin hazırlamış olmakla beraber aslında pek de hoşnut olmadıkları bir durumun içerisinde rol almış oluyorlar. Şiddetin kültürlenmesi ve toplumca bir davranış biçimi olmasına sebep olan özellikler Ergil (2001) tarafından şu şekilde kaleme alınmıştır: Erkekliğe dair özelliklerin yüceltilmesi, çocukları ve kadınları darp etmenin kültürel olağanlığı, adak ve kurban teşhiri, kan davaları, namus cinayetleri, zorla gerçekleştirilen bekâret kontrolleri. Tüm bunlar politik şiddet ile bir araya gelerek toplumda kalıcı bir kültür oluşmasına sebep olmaktadır. Katılımcılarında görüşleriyle desteklediği gibi, yapısal olarak şiddetin bir değer olarak yerleşmesine müsait bir anlayış içerisinde yaşamakta ve çocuklar yetiştirilmektedir. Oyun çağına gelen çocukların bu yaşlarından itibaren onlara biyolojik cinsiyetleri temel alınarak atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, oyun alanlarını, oyuncaklarını, kullandıkları renkleri, seçtikleri kelimeleri hatta duygusal tepkilerini bile etkilemektedir. Karakter sonradan kazanılan bir özelliktir. Oyun alanlarında dahi silah, araba bulunan çocukların karakterlerinin şiddet eğilimli olacağı aşikârdır. Diğer taraftan toplumların sanat ve spor anlayışlarında dahi şiddetin kültürlenmiş halini görmek mümkün olacaktır. Örneğin dövüş sanatları… Erkek çocukların ilgilenebileceği bir spor dalı olarak var olmuş gibidir. Kültürlenmiş olan şiddeti yok etmek mümkün müdür? Geleneksel yapıyı dönüştürerek davranışları yönlendiren yerleşmiş olan değerlerin, bugünün ihtiyaçlarına uyumunu sağlayarak

(Ergil; 2001, s. 41) bu mümkün olabilir. Bunun yolu da yine eğitimden geçmektedir. Çocukların karakteristik özelliklerini belirleyen aile heterotopyası, ataerkil temelli geleneksel yapıda erkekliğin kutsandığı ve şiddetin erkek için olası bir durum kabul edildiği, bunun karşısında geleneksel toplumların kadın figürünün de bu durumu sorgusuz kabul ettiği, şiddetin kültürlendiğini ve gelecek kuşaklara da bu şekilde aktarılarak şiddet kültürünün sürekliliğini sağladığını göstermektedir. Böyle bir durum karşısında erkek cinsiyeti, gücü ve egemenliği elinde bulunduran karar merkezi olarak zuhur etmektedir. Bu da distopyanın temelinde yatan şiddetin, kötünün ve zorbalığın kültürel olarak ataerkil toplumlarda erkek üzerinden yürütülmesine yol açmaktadır. Bu yolun açılmasındaki ilk ve en önemli adımı atan ise anne ve babaların sorumluluğundaki eğitimin verildiği aile heterotopyasıdır.

4.4. Temsil ile İlgili Durum

Temsil, bir başkasının yerine hareket etmek gibi bir anlam taşımaktadır. Sosyal temsil ise, dini inanç, ideoloji ve başkalarıyla kurulan iletişimle uyum içinde olan gündelik düşünsel birikimleri kapsamaktadır (Öner, 2002, s. 30). Günlük hayatımızda birçok konuda birileri adına karar verirken ya da birilerini bizim adımıza kararlar verirken görebiliriz. Bir ülke yönetimi bile halk adına belli temsilciler aracılığıyla yapılmaktadır. Çocuklar belli bir yaşa gelene kadar ebeveynleri tarafından temsil edilmektedir. Geleneksel toplumlar da ise kadınlar, evlenmeden önce anne veya babaları tarafından temsil edilirken evlendikten sonra bu görev, eşe devredilmektedir. İnsanı ya da bir canlıyı tutarlı olacak şekilde ifade etme gereksiniminden dolay, bazı zamanlar içlerinden biri, diğerine üstünlük göstermektedir (Moscovici'den aktaran Öner, 2002, s. 30). Bu teori eril pencereden bakıldığında da sosyal pratiklerde de çokça gördüğümüz gibi erkek tarafından üstlenilmektedir. Eğitim, bilinç ve farkındalık seviyesi arttıkça, erkek cinsiyetinin temsil anlamında bir zayıflama yaşadığı görülmektedir. Özellikle feminist mücadelelerin yaygınlık göstermesiyle birlikte, kadınlar da kendi temsil alanlarını oluşturmaya başladıkları gözlemlenmektedir.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında sosyal ilişkiler ağında kadın ve erkek katılımcılara cinsiyetlerin eşitliği ve cinsiyetlere göre toplumsal konumlanışları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara kadınların ve erkeklerin yerini toplumda

nasıl tanımladıklarına dair yöneltilen soruya benzer cevaplar alınmıştır. Bu cevaplar genellikle kadın ve erkek arasında bir önceliğin olmaması yönünde iken uygulama noktasında buna fazla rastlanılmadığı üzerine olmuştur. Bir katılımcı bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

> "Eskiden kalma bazı alışkanlıklar hala devam ediyor bence bu konuda. Dini olarak ele almak istemiyorum, fakat ne yazık ki bu durum da çok etkili. Sonuçta dini öğretilere baktığınız zaman 3 kadının 1 erkeğin şahitliğine denk düştüğü muazzam bir eşitsizlik ve aşağılama söz konusu ve bunun gibi birçok örnek daha verebilirim. Bizler de bu dine inananların oluşturduğu bir ağ içerisinde sosyalleştiğimiz için nasibimizi alıyoruz ister istemez. Demek istediğim şey şu; erkeğin bir değil birkaç adım önde kabul edildiği adaletsiz bir sistem içerisinde büyüdüğünüz zaman, ne kadar eğitimli, özgür ve özgüvenli bir kadın olursanız olun, toplumsal inançların ya da normların örmüş olduğu duvara tosluyorsunuz. Ben bir kadın olarak kendimi ifade edebilme yeterliliğine sahip olduğumu düşünüyorum. Ama karşı taraf o duvarın bir tuğlasıysa bu durum maalesef ki bir işe yaramıyor. Ben erkeği ya da kadını şu şekilde konumlandırıyorum diye bir kategori yapamıyorum. İnsan/birey olmak esastır benim için."(E.Y. 29, Kadın, Bekar, Üniversite)

Ne yazık ki katılımcıların bazılarının temsil hakkının kendi ellerinde olmasının gerekliliğini bildiği halde bu konuda yeterince aktif oldukları söylenememektedir. Nitekim bir katılımcı bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Kadın her şeyden önce hayalı olmalı. Erkek de dürüst olmalı. Erkek bir adım önde olamaz. Kadın da erkeğin yaptığı işi yapar. Erkeğin önüne bile geçeriz ama erkeğin egemenlik anlayışı yüzünden fırsat verilmiyor." (S.A. Kadın, 51, Evli, İlkokul)

Kültürel öğretiler özellikle 40 yaş üstü bireylerde fazlasıyla içselleştirildiği için, ataerkinin ürünü olan eşitsiz toplum yapısı ya da düzensizliği, onlar için düzen haline gelmiş durumdadır. Aileden başlayan kültürel aktarımın temelini oluşturan durum,

bu noktadan geçmektedir. Temsil hakkının erkeğe tanındığı bu adaletsiz düzen, ister istemez toplumu bir düzensizliğe itmektedir. Nitekim bu çalışmanın konusunu da oluşturan toplumsal cinsiyetin eşitsizlik doğurduğu bir mekanda, düzensizliğin oluşturacağı karmaşa yaşantımızı distopik kurgunun içerisinde bulunuyormuş hissiyatını yaşatmaktadır. Bu kargaşanın temelinde erkeğin toplum olarak kutsanmasının yattığı söylenebilmektedir. Toplumları distopyaya götüren şeyin erkek temelli olduğunu düşüncesini destekler nitelikte bir katılımcı şu şekilde ifadelerde bulunmuştur:

> "Kadınlar toplumda ne kadar aktifse toplum kalitesi o kadar artar. Bakınız Avrupa. Finlandiya'da bir kadın başbakan olması oranın nasıl yönetildiğine bir işarettir. Kargaşa daha az. Arapların sorunu bu, kadınlar çok arka planda olduğu için kaliteleri o derece az. Dinde bile arka plana atmayın denmesine rağmen kadınların ezilmesi söz konusu. Erkeklerin özel bir konumu yok. Sınırlandırılmaları yok. Her toplumda erkek egemenliğini görebiliriz, daha özgürler." (İ.T. 36, Erkek, Bekar, Üniversite)

Sonuç olarak toplumsal ilişkiler bir ağ şeklindedir ve yeniden inşa edilerek sürekliliğini sağlamaktadır. Cinsiyetlerin biyolojik özelliklerinin dışında toplum tarafından atfedilen görevlerinin nedeni bilinmezlik içermektedir. Söylenebilecek en temel şey, öğretiler ve toplumsallaşma sürecinde çocuğun aldığı eğitimdir.

Çalışmada katılımcılara cinsiyet eşitsizliğinin nereden öğrenildiğini ve anne-baba arasından hangisinin rollerinin bu süreçte daha önemli olduğu sorusu yöneltilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı öğretilerde annenin rolünün daha fazla olduğunu söyleyen katılımcılar bulunmaktadır. Bunlardan birisi şu deneyimleri aktarmıştır:

> "Üç kişilik bir aile düşün. Anne ile ev içinde daha fazla vakit geçiriliyor. %70 karakteri anne belirliyor bence. Babanın anneye davranışları da önemli. Anne faktörü çok önemli. Evi dişi kuş yapar diye bir söz var, bu bir paradoksa dönüşüyor. Kimlik sonradan oluşturuluyor. Bunu aile vermez sana ama cinsiyet öğretileri aileden geliyor kesinlikle. Kadın

> etiketi belli gruplarda o boş levhada üst seviyeye geldikçe insan etiketi algısı aşağıda kalıyor. Bu da o grupları ötekileştiriyor." (D.K. 28. Kadın, Bekar, Üniversite)

Eyleyenlerin cinsel ayrımlarını toplumun yüklediği anlamlarla kendine uygun hale getirmesi ve toplumun eyleyicinin cinsine uygun düşen durumlar ya da faaliyetler konusunda onu cesaretlendirmesi, örneğin bir erkek çocuğun annesinden ayrılarak özgürleşmesini destekleyen durumlarla sıklıkla karşılaşılmaktadır (Bourdieu, 2018, s.40). Ancak bu durum kız çocukları için farklı seyir etmektedir. Bu durumun sonucu olarak da kız çocuğun anneye bağlı bir şekilde yaşamaya devam etmesi olağan seyrinde sürdürülmektedir. Bu noktada, Dowling (1995)'in ifadeleriyle, belli bir zamana kadar bağımlılığı normal olan anne, yetişkinliğe gelindiğinde yerini eşe bırakmaktadır. Kadınlar buna alıştırılır ve sürecin doğal getirisi olarak özgürleşmekten korkarlar. Bu durum ise temsille ilgili bir takım toplumsal boyutlu problemler ortaya çıkarmaktadır. Bağımlılık her bir cinsiyet için aileye ilişkin bir durumken, çocuklar büyüdüğünde bu bağımlılığın kadın açısından erkek eşe devredilmesi temsiliyetin de kadınların elinden alınan bir hak olduğunu gözler önüne sermektedir. Kadın çalışmalarının yoğunluk kazanmasıyla birlikte geleneksel kadın modelinde belli başlı değişlikler ufak çaplı bile olsa görülmeye başlamıştır ve bu bugün iş hayatında kadınların sayısının artmasıyla destek bulmaktadır. Yani kadınların özgürleşme yolunda fikirsel evrimleri söz konusu olmaya başlamıştır. Belki hala özgürlükten kaçınılan aşamaya dönme eğilimleri farkında olmadan bilinçaltında varlığını sürdürse de, özgürlük yolunda günümüzde artık kadınlar bilinç kazanmaya başlamışlardır.

4.5. Zaman ve Mekânın Kullanımı

Bu çalışmada mekân Foucault'nun heterotopya kavramı ekseninde ele alınıp değerlendirilmiştir. Foucault, mekânın çok yeni bir kavram olmadığını söyleyerek bunu ortaçağ ile örneklendirmektedir. Ortaçağda, hiyerarşik bir düzenle kurulduğunu söylerken mekânların kutsal-dünyevi, ketsel-köysel gibi ikili karşıtlıklarla ayrışarak şekillendiğini vurgulamaktadır (Göker, 2017, s. 167).

Çalışmada üzerinde durulan bir başka nokta ise, ailedeki ve toplumdaki kadın ile erkek karşıtlığı üzerinden anlam bulan cinsiyetler arasındaki mekânsal dağılımın sorgulanmasıdır. Heterotopyanın en net örneklerinden birini oluşturabilecek olan aile, zıtlıkların en belirgin şeklide karşımıza çıktığı mekândır. Aile içerisinde öğrenilen kültür, değerler ve cinsiyet kimlikleri gibi şeylerin yanında bu kimlik bilincini de içine alabilecek olan mekan ve zamanın kullanımı da öğrenilmektedir. Burada aile içerisindeki rol dağılımı ve işbölümü gibi etkenlerin dayanak oluşturduğu bir durum söz konusudur. Anne ve baba gibi karşıt cinsiyet kimlikleriyle oluşturulmuş bir modellerin ev içerisindeki konumlanışı da çocuklar üzerinde toplumsal cinsiyet anlamında mesajlar ve öğretiler içermektedir. Annenin günlük yaşamının büyük çoğunluğunu mutfakta geçirmesinin karşısında babanın evin konfor alanlarını kullanıyor oluşu toplumsal cinsiyete dayalı rol ayrımına en iyi örneği oluşturduğu düşünülebilir. Bu durumu anlamaya ilişkin katılımcılara kadın ve erkeklerin ev içindeki mekanları kullanımları ve ev içerisindeki konumlanışları sorulmuştur. Bu soruya yanıt olarak erkek katılımcıların çoğunun evin konfor alanlarında, yani salon, yatak odası gibi yerlerinde zaman geçirdiği, kadın katılımcıların ise mutfakta ve kalan zamanda da temizlik yapacağı alanlarda bulunduğuna ilişkin cevaplar alınmıştır. Bu durum anneler tarafından özellikle kız çocuklarını da bu alanlara dahil etmesiyle birlikte aile içinde cinsiyetler arasındaki karşıtlığın mekansal boyutta nasıl kültürlendiğini örnekleyebilir. Bu kapsamda bir katılımcının deneyimleri şu şekildedir:

> "Erkekler genellikle evin uyumak için ayrılan bölümlerinde ya da salonda vakit geçiriyor. Mutfakta fazla vakit geçirmezler mesela. Ailemle yaşıyorum buradaki mekânsal dağılımdan bahsedeyim. Annem zamanının çoğunu mutfakta geçiriyor ve temizlik yapıyor. Evin temizliğe ihtiyaç duyan her bölümünü kullanıyor. Bu durum annemden (kız) kardeşime geçiyor. Saltanat gibi. Ortak bir görev aslında. Yani biz babamla daha çok TV karşısında zaman geçiriyoruz. Zaten temizlik yapmaya bile kalksak, evdeki kadınların belli bir düzeni var o bozulsun istemiyorlar. Bu da bizim kolayımıza geliyor." (E.A. 28, Erkek, Bekar, Üniversite)

Bu durum, kültürel miras gibi anneden çocuklara –özellikle kız çocuklarına- aktarıldığı için, kadınlar hayatlarının ilerleyen dönemlerinde de içselleştirdikleri bu durumu uygulamaya ve sürekliliğini sağlamaya devam etmektedirler.

> "Çalıştığım zamanlarda bir dönem erkek arkadaşımla aynı evi paylaşıyordum. İşten geliyordum ve doğru mutfağa gidip bir de yemek yapıyordum. Çünkü temel gereksinimlerle ilgili görevler kadına yüklenmiş durumda nedense. İkimiz de çalışıyoruz ama gelip evin rahatlama alanlarını kullanan erkekken, çalışmaya devam kadın oluyor." (C.Y. 29, Kadın, Bekar, Lise)

Bu durum, sanki kadınların şikayetçi oldukları ancak uygulamaktan da kendilerini geri alamadıkları kalıplaşmış bir davranış örüntüsüydü. Oysa ki kadın, heterotopik anlamda aile gibi kapatılma mekanlarında bu türden işleri yapmakla görevlendirilen bir varlık değildir. Öncelikle kadının bu durumun bilincinde olması aile heterotopyasında erkekliğin kutsallaştırılıp şiddet unsuru halini almasının önüne geçebilecek en önemli adım olacaktır.

Katılımcı kadınların verdikleri cevaplarda dikkat çeken bir başka nokta ise, ev içerisinde iş yapan eşlerinin yaptıkları işi kendilerine edilen "yardım" olarak adlandırmalarıdır.

> "Eşim evde olduğu zamanlar sadece kendine zaman ayırıyor. Normalde bana ve ev işlerine yardımcı olan biri değil. Bu her ne kadar rahatsız etse de bir zaman sonra umursamamaya başlıyor insan." (G.A. 30, Kadın, evli, Üniversite)

Bu deneyimler ışığında toplumsal cinsiyetin, mekânlara kadar müdahale ettiği bir düzenin varlığını pekiştirdiği düşünülebilir. bu pekiştirme süreci cinsiyet rolleri temelinde farklı pratiklerle içselleştirilmiştir. Örneğin, katılımcılardan birçoğu, ev içerisindeki iş bölümünde eşlerinin onlara yardım etmediklerinden bahsetmektedir. Erkeklerin ev içindeki işbölümüne dâhil olmaları, kadınlar tarafından da erkekler tarafından da 'yardım' olarak adlandırılmaktadır. Bu durumun bu şekilde

adlandırılması, kadınlar tarafından da ev işlerinin kendi görevleri olduklarını kabullenişlerinin bir göstergesidir. Ancak kadınlar bu gibi ince bir detayın farkına varmış gibi görünmemektedirler. Çocuk bakımı, belli bir süre zarfında biyolojik olarak kadın için zorunluluk arz edebilir. Ancak ev içerisinde konumlanış, çiftler arasında bir biyolojik dayanak oluşturmamalıdır. Katılımcıların verdikleri cevaplar da kadın cinsiyetinin, toplumsal rolleri tereddütsüz içselleştirdiklerini göstermektedir. Nitekim Evliliğin bir erkeğin kadına kol kanat germesi şeklinde algılana bir toplumda, kadınların da erkeğin gücüyle kendini güvence altına alma isteği bir bakıma onları hareket edemez bir konuma sürüklemektedir. Mekansal dağılımlarda bile bu bağlamda bir eşitsizlik hakim olmaya başlamıştır. Verilen cevaplardan da anlaşıldığı üzere, evlerin konforlu olan ve dinlenmek için ayrılan alanları erkeklere ayrılırken ya da erkekler bu alanları işgal ederken, kadınlar daha çok, temizlik ve temel ihtiyaçları karşılayabilecekleri alanlarda kendilerine yer bulmaktadırlar. Bu durum çalışan kadın için de, çalışmayan kadın için de aynıdır. Çalışan kadın dışarıda sarf ettiği emeğin yanında bir de ev içinde enerji harcamaktadır. Tek bir farkla; ev içerisinde harcadığı emeğin maddi bir geri dönüşü dahi yokken, ev dışındaki kadın ise çifte sömürüye tabi olmuştur.

Çalışmada cinsiyetler arasındaki adaletsiz iş bölümünün yanında cinsiyetlerin özgürlükleri de sorgulanmıştır. Katılımcılara, bireysel olarak veya çift olarak karar verme süreçlerinde ne derece özgür oldukları sorulmuştur. Alınan cevaplardan biri bu bakımdan dikkat çekicidir:

> "Hiçbir özgürlüğüm yok. Ama erkeğe sormaktan tarafa değilim. Herkes özgür yaşamalı. Ancak bunu uygulamaya koyabilen bence yok denecek kadar az. Sadece düşüncede böyleyiz. Evin içinde bile hareket ederken özgür hissetmiyorum. Ama kendisi öyle değil. Bana sormaya bile son zamanlarda başladı. Onu da sorar ancak yine kendi bildiğini yapar." (S.Y. 60, Kadın, Evli, İlkokul.)

Kadınların verdikleri cevaplar karar verme süreçlerinde yeterince özgür olamadıkları yönündedir. Her ne kadar bu durum doğru bulunmasa da karar alırlarken eşlerine danışmak zorunda olduklarını ifade etmektedirler. Bu durum, ev içinde erkek

tarafından kadınların ne kadar baskılandıklarını ve bu durumun kadınlar tarafından nasıl içselleştirildiğini anlm-amlı kılmaktadır. Erkeklerin aynı soruya verdikleri cevaplar ise kişilerin karar verme süreçleri müdahale etmenin yanlış olduğunu düşünmelerine karşın, bu gibi müdahalelerin çift olmanın bir getirisi olduğunu ifade etmektedirler.

> "Özgür değiller bireyler bu süreçte. Çift olmanın belki de bir dezavantaj bu. Mutlaka ortak bir karar almak gerekiyor. Huzuru bu sağlar." (U.G. 34, Erkek, Boşanmış, Üniversite)

Erkek katılımcılarında çoğunluğu aile içinde kadınların özgürlük alanına müdahalenin farkında olmakla birlikte bunun yanlışlığını savunmaktadırlar. Geleneksel düşünceyi devam ettiren çok az katılımcı cevabı alınmıştır. Kadınlar ile benzer cevaplar veren çoğu erkek katılımcı, hemcinslerinin fazla müdahaleci olduklarını belirtmektedirler. Kişiler, teoride her ne kadar donanımlı olsalar da pratikte bunu pek uygulayabildikleri söylenememektedir. Bu toplumsal bir sorun olarak görülebilecek bir durumdur. Aile içerisinde özgürlüklerin kullanımı ile erkeklerin müdahalesini, kadınların bu müdahale karşısındaki tutumları destekler vaziyettir. Çünkü aile heterotopyasında kadınların ve erkeklerin kökleşmiş cinsiyet rollerinin bunu gerektirdiği düşünesi hakimdir. Bu hakim düşüncenin yıkılması kadınların düşünce özgürlükleriyle mümkün olabilecek bir durumdur. Aksi taktirde toplumun distopyaya sürüklenmesi kaçınılmaz olacaktır.

Toplum içerisinde kalıplaşmış bazı normların ve davranış örüntülerinin varlığını ve ne şekilde kültürlere yerleştiğini sorguladığımız çalışmanın bu bölümünde ise toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumların nasıl şekillendiğine dair fikirlerini öğrenmek için bu durum soru olarak katılımcılara yöneltilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinin aileden başladığının ve yine annelere burada çok fazla görev düştüğünü ifade eden katılımcıların cevaplarına dayanarak bu durumun kırılma noktasının yine annenin tutumları olduğu sonucuna varılmaktadır.

> "Aileden geldiğini düşünüyorum. Erkeği yücelten annesidir. Bu rol dağılımı yine toplumdaki kadınlar tarafından aktarılıyor erkeklere. Bunun

> koruma içgüdüsüyle yani o anaçlık dediğimiz durumla alakalı olduğunu düşünüyorum. Her ne olursa olsun erkek çocuk içten içe her ailenin, belki de soy devamlılığı sebebiyle el üstünde tuttuğu çocuktur. Bu yüzden de cinsiyet rollerinin ilk adımı ailede atılıyor bence." (D.K. 28, Kadın, Bekar, Üniversite)

Çalışmada, iş bölümünün temelini oluşturan zaman ve mekanların kullanımı noktasında katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Ev içindeki dağılımdan, ev dışındaki geçirilen zaman ve yapılan işlerden, yine bu iş bölümünü şekillendirecek olan cinsiyet rollerinden söz edilmiştir. Katılımcıların birçoğunda öğrenilmiş çaresizlik gözlenmiştir. Kadınların da erkeklerin de olmasını istedikleri ve doğru buldukları ile yaşamlarında uyguladıkları pratikler arasında farklar vardır.

4.6. Teknolojik Gelişmeler

Günümüz koşullarında bireyler artık her türlü bilgiye kolayca ulaşabilme imkânına sahiplerdir. Gelişen teknoloji ve internet kullanımlarıyla birlikte, sosyal medya platformlarının da yaygınlık kazanmasıyla, insanlar daha kolay ve hızlı etkileşim ve iletişim kurmaktadırlar. Teknolojinin doğru kullanımı ile her türlü konuya ve alana hâkimiyet kişiler arasında artış göstermeye başlamıştır. Özellikle kişisel gelişim için bilgi edinme yollarından biri haline gelmiştir. Bu gibi avantajların yanı sıra sosyal platformlar sayesinde kişiler, kendi görüşlerine destekçi bulma konusunda da sınırsız bir iletişim ağına sahip olmaya başlamışlardır.

Çalışmada, katılımcılara bilgiye erişimde iletişim ağı oluşturmada teknolojiyi, nasıl kullandıkları, hangi medya araçlarını daha fazla kullandıkları, sosyal platformlarda ve TV'lerde gösterilen şiddet olayları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Son zamanlarda ortaya çıkan 'medya adaleti' kavramı üzerinden toplumsal değerler sosyolojik olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılara yöneltilen sosyal medyanın bu kadar şiddet içerikli olmasıyla ilgili soruda, bunu doğru bulmayan katılımcılar fazla olmakla birlikte, şiddet içeren olayların paylaşılmasının gerekliliğini savunanlar da olmuştur. Katılımcıların bazıları kadın erkek ilişkilerinin eskiye nazaran daha bilinçli gerçekleştiğini düşünmektedir. Zamanla olumlu yönde değişen bazı değerlerin sonucunda kız çocuklarının üniversite derecesinde eğitimlerini geliştirmeleri ve

teknolojinin getirdiği olanaklar temelinde bilgiye/kaynaklara ulaşabilme, kadınların haklarından haberdar olmalarını sağladığını konusunda ortak görüşlere ulaşılmıştır. Bunun yanında yine çağımızın olanakları olarak insanlar haksızlığa ve şiddete karşı etkili olabilmekte ve daha geniş kitlelere ulaşılabilmektedir. Daha bilinçli ve adaletli bir gelecek nesil düşüncesi günümüz şartlarında geleceğe yapılan bir yatırım olarak görülmektedir. Teknolojiyle birlikte sürekli bir öğrenim süreci söz konusu. Bir katılımcı konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Eğitim, şiddet, ekonomi, teknoloji kullanımı, bunlar bireysel gelişime kaldığı zaman bence ilerleme kaydedilebilir. Ancak bireyin dışında şekillendiğinde (buna istemeden de olsa müdahale ediliyor) kalıplaşmış yanlışlar devam ediyor maalesef. Günümüzde internet kullanımı çok yaygınlaştı. Tüm iletişim ağları ve bilgi edinme kaynaklarına artık internet üzerinden ulaşılabiliyor. Tabi ki her zaman doğru, güvenilir, sağlıklı ve yararlı bilgilere ulaşamıyoruz. Şiddet de bunun en iyi örneği bence. Suçu işleyenlerin ifşası açısından ben doğru buluyorum. Sonuçta maddi olmasa da toplum tarafından uygulanan manevi bir yaptırıma tabi tutuluyorlar. Bence bu çok büyük caydırıcı etken. Ancak olayların bu kadar açık ve en ince detaylarına kadar verilmesini kesinlikle doğru bulmuyorum. Çünkü şiddet popüler kültürün bir parçası. Artık böyle bir noktaya geldik. Dizilerde dahi kim daha erkektir imajı çizmeye çalışılıyor ve bu her zaman daha fazla şiddet yanlısı olan erkek oluyor. Çok anlamsız. Toplumda böyle bir algı yaratmaya ne gerek var. Toplum zaten şiddet ve baskı toplumu. Bunun üzerini geniş kitlelerin ulaşabildikleri platformlarda yaygın bir şekilde göstererek çiçeklendirmenin anlamı yok. Ama maalesef önüne geçilmez bir hal aldı bu durum." (E.Y. 29, Kadın, Üniversite)

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte her yaştan ve her kesimden insanın, bilgiye ulaşması kolaylaşmıştır. Ancak internetin doğru kullanımı çok önemlidir. Günümüzde özellikle gençler arasında sosyal iletişim ağları bilgi alışverişi amacıyla kullanılmamaktadır. Ancak bazı durumlarda insanlar sosyal medyanın gücünü bildikleri için, bu platformlardan seslerini rahatlıkla duyurabilmektedirler.

İçinde bulunduğumuz çağ, mahremiyetin zayıfladığı bir çağdır. İyi ve kötü ayırt etmeksizin her türlü olayın tüm çıplaklığıyla gözler önüne serildiği sosyal ağlar hayatın her anını kaplamış durumdadır. Katılımcılar da konuyla ilgili fikirlerini sunduklarında şiddetin çok fazla göz önünde tutulmasından rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir.

> "Mesela TV'lerde Müge Anlı tarzında yayınlar yapılıyor. Hiç doğru bulmuyorum. Güvenlik güçlerinin yapamadığı şeyi yapmaları doğru değil. Çocukları dışarı salarken çekiniyorlar insanlar. Her gün bir felaket varmış algısı oluyor. Bu kadar göz önünde olmalı mı? Küçük çocuklarda izliyor bunu. Çocuk bunu duymamalı. Üzerinde durulması gereken başka bir mevzu da şu; Müge Anlı'da onun klasında bir insan görüyor musun? Ekonomi burada çok önemli. Bunu çözersek bu tarz programlar olmaz. Medya-iktidar algısı biter. Bitmemesi için bu tarz olaylara çözüm getirilmiyor bence. Bir güvensizlik aşılandı tüm insanlara. Böyle bir algı oluştu artık. Ahlaksızlık üzerine bir algı. İnsanlar sürekli birbirlerine bağırıyor, kavga halinde olay çözmeye çalışıyoruz hep. Adalet sisteminin, savcılığın bir anlamı kalmıyor. Bunu devlet kabul etmemeli. Süreci hızlandırıyor, bu açıdan güzel bir durum. Suçlu biri avukatı yanında olmadan normal bir insan tarafından sorgulanıyor. Doğru değil hukuka ters bir süreç." (S.K. 25, Erkek, Bekar, Üniversite)

Bu engellenemez iletişim ve haberleşme alışverişi, katılımcıların da dile getirdiği gibi toplum içerisinde kaosu arttırıcı etkiye sahiptir. Bu da çalışmanın tezine uygunluk göstermektedir. Ev içerisinde başlayan sosyalleşme sürecinde bireylerin gördükleri kadın-erkek yani anne-babalar arasındaki eşitsizliğin sebep olduğu örtük şiddet olayları, büyüdüklerinde sosyal çevrelerinde devam etmektedir. Devam etmekle kalmayıp, bireyler şahit oldukları negatif olayları ve cinsiyetlere dayalı rol dağılımlarını içselleştirerek kaosun bir parçası olmaktadırlar. Şiddet hayatımızın her evresinde ihtiyacımızın olmamasına rağmen mevcuttur. Önüne geçilmesi oldukça zor bir durum oluştururken, üzerine bir de teknolojinin gelişmişliği eklenmiştir. İnsanlar sosyal platformlarda, kimliklerini açık etmeden fikirlerini sunabilme özgürlüğüne sahip oldukları için şiddetin yeni bir türü daha ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Kimliklerinin gizliliği bir güvence oluşturmaktadır. Çünkü bireyler toplum baskısı görmek istememektir. Ancak baskı ne yazık ki ataerkinin hakim olduğu toplumlarda açık ve ya gizli her şekilde varlığını sürdürmektedir. Toplumsal hayata müdahale de toplumsal şiddetin bir unsuru olarak değerlendirilebilmektedir. Katılımcıların birçoğunun da söylediği gibi bu ilk önce ailede başlıyor ve çiftler arasında da yaygınlık gösteriyor. Bu durum cinsiyet rollerin gerçekleştirilmesi üzerinde de bir baskı oluşturmaktadır. Cinsiyet ayrımı yapmadan gerçekleştirilebilecek iş bölümünün mümkün kılınabilmesi için öncelikle mahalle baskısı denilen olayın yok edilmesi ya da etkisiz bırakılması gerekmektedir. Katılımcılardan S.A.'nın, "bana kimse karışamaz ama ben çocuğuma karışım" şeklideki yaklaşımı, baskı ile büyüyen ve kendi karalarını vermekte yetkin olamayan gelecek kuşakların yetişmesine sebep olmaktadır. Durum bu haliyle bir döngü içine girmekten başka bir yol bulamayacaktır. Ebeveynlerin sağlıklı düşünebilen bireyler yetiştirebilmeleri için öncelikle kendi düşünce yapılarında köklü bir değişme gitmeleri gerekmektedir.

5. BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışma heterotopik mekan olan ailede, birbirinden bağımsız olan iki cinsiyetin bir araya geldikten sonra nasıl distopik bir hal aldığını araştırmayı ve sosyolojik olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda yaş, eğitim, cinsiyet gibi değişkenler, ekonomi, eğitim, teknolojik gelişmeler (bilgiye erişme ve iletişim ağı oluşturma) gibi dinamiklerdeki değişimler üzerinde durularak, sürecin aile içerisindeki erkek özelinde toplumu distopyaya nasıl sürüklediği sosyolojik olarak incelenmiştir. Heterotopik olan iki cinsiyetin aile yapısı içerisindeki birlikteliğinin nasıl distopyaya dönüşüyor? sorusu sorgulanırken, araştırmada şiddet olgusunu ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda şiddetin birçok nedeninin vurgulanmasının yanında, ekonominin en büyük tetikleyici olduğuna katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinden ulaşılmıştır. Özellikle ev içi ekonominin doğrudan kadınla ilişkilendirildiği, ev içi ekonomide kadının sıkıntılara göğüs germede önemli bir konumda olması, dolayısıyla bu ekonomik problemin doğrudan kadını etkilediği görülmüştür. Ekonomik krizin doğrudan aileye yansıdığı gözlenmiştir. Kadın bu noktada sürekli bir denge konumunda olduğunu düşündürtmüştür. Katılımcıların da verdikleri cevaplar doğrultusunda diyebiliriz ki; şiddet, aile içinde başlayarak toplumsal bütünlüğü sarsacak boyutlara ulaşabilmektedir. Distopya tartışmalarını yaparken her ne kadar düşünce üzerinde negatif olarak ifade edilse de burada heterotopik alanda karşıt durumda olanların bir aradalığının negatif olması distopyanın da bu anlamda somutlaşmasını sağladığı düşünülmüştür.

Bu çalışma, katılımcıların deneyimlerine bağlı olarak elde edilen bulgulara bağlı olarak varılan diğer sonuçları şu şekilde sıralanmıştır: Aile yapısı içinde kadın ve erkek ilişkileri anlaşmazlık barındırmıştır. Kadın katılımcılardan 60 yaş civarında olanlar, somut olarak ifade edemeseler de aile içerisinde eşi tarafından hissettikleri baskıyı kabullenmişler ve herhangi bir çözüm için çaba sarf etmemişlerdir. Evlilik deneyimi yaşamış ve şu an eşinden ayrı olan/eşi vefat etmiş olan katılımcıların verdikleri cevaplar ise, eşlerinin olmadığı bir hayatın onlar için daha az kısıtlama barındırdığı yönünde olmuştur. Evli ama yaş ortalaması daha düşük olan kadın

katılımcılar da baskının farkında olmalarının yanında çocuk sahibi olmalarının katkısıyla zaten içselleştirdikleri ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmeye devam etmektedirler. Erkek katılımcıların düşünceleri ve tecrübeleri arasında yaşanan farklılaşmalar dikkat çekmiştir. Aslında az ya da çok bu farklılaşmaların genel olarak cinsiyet fark etmeden tüm katılımcılarda olduğu gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden rahatsızlık duyan her bir katılımcı, doğru olanın eşit bir dağılım olduğunu savunurken, uygulamada aksini sürdürmeye devam ettiği gözlemlenmiştir.

Ayrıca, katılımcıların toplumsal dinamikler üzerine düşünceleri genellikle benzerlik göstermiştir; ancak toplum yaşantısında kolektif bir değerlendirme yapılması durumunda bireysel olanla kolektif olan arasında farklar olduğu sonucuna varılmıştır. Eğitimin ailede başlayan bir süreç olduğu konusunda hemfikir olan katılımcılar, çocuk yetiştirme konusunda yaş ve eğitim değişkenleri göz önüne alındığında farklı görüşler sunmuşlardır. Bireyselliğin çocukken öğretilmesi gerektiğini savunan katılımcılar, eşitsizliğin ve kaosun bu şekilde yok olacağını da düşünmektedirler. Toplumdaki ezilen kadın profilinin karşısında, ailede verilen eğitimde annenin rolünün, babaya kıyasla daha güçlü olduğunu söyleyen katılımcılar, bu çalışmada ortaya atılan tezi desteklemektedir. Burada aile yapısında kadın bağımlılığının daha çok kadın tarafından üretildiği tezini desteklemiştir. Bu durum, aile içerisinde biçimlenen distopyanın devamı noktasında kadının önemli pay sahibi olduğunu göstermiştir.

Cinsiyet ilişkilerinin, eğitim anlamındaki değişme ve teknolojideki gelişmeler sayesinde eskiye nazaran daha bilinçli kurulduğu katılımcıların cevaplarından ulaşılan sonuç olmuştur. Teknoloji, örgün eğitimin dışında kişisel gelişim sağlayabilmenin ve bilgi kaynaklarına kolayca ulaşabilmenin bir yöntemi olmuştur. Toplumsallaşmayı en fazla etkileyen şey olan eğitimin gücü çağımızda artış göstermiştir. Ancak hala yeterli olmamış olacak ki, toplumsal alanda kültürlenen şiddet olayları devam etmektedir. Teknolojik gelişmelerin insan hayatına kattıklarından biri de sosyal iletişim ağlarıdır. Bu mecralarda şiddet olaylarının enikonu gösterilmesi, katılımcıların bir kısmı tarafından doğru bulunmamakla birlikte rahatsız ve teşvik edebileceği yönünde olmuştur. Katılımcılar arasında,

teknolojik gelişmelerin eğitimin yaygınlaşması yönünde yaptığı pozitif katkıların ve şiddet konusunda, uygulayıcısının ifşası açısından yaptığı pozitif katkıların yanında, olayların açık ve net bir dille ifade edilip görsellerle desteklenmesinin topluma negatif etkileri olduğu yönünde görüş birliği vardır. Bu durumun toplumda yaşanan karmaşanın ve hatta çalışmanın tezi olan distopyaya dönüşümün arka planında yer alan destekleyici bir unsur olması, katılımcıların ifadeleri ile desteklenmiştir.

Toplumsallaşmayı birincil ilişkiler üzerinden sorgularken toplum üzerinden de sorgulayan bu çalışmada toplumsal hayata edilen müdahalenin de toplumsallaşma süreçlerine etkisi olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların karar verme süreçleri de dâhil olmak üzere kendilerini özgür hissetmediği toplumsal bir alanda yetişmeleri onları ve onların yetiştirecekleri çocukların geleceğin distopik yaşamının başrol oyuncuları olarak hazırlama eğilimi göstermektedir. Bu durum bireyselliği kontrol altına alan sistematik bir yapının var olduğunun göstergesi olduğu düşünülmüştür.
İşlevselci yaklaşımın önerdiği kadının ev içindeki işleri üstlenmesi ve çocuk bakımı sorumluluğunu yerine getirmesi anlayışı, aileyi bir kapatılma mekânı haline getirirken kadını da bu mekân içerisine kapatma eğilimi gösterdiği varsayımı bu çalışmanın alan bulgularıyla da desteklenmiştir.

Toplumsal-yapısal bir mekân olan aile içerisinde çocuk, toplumsallaşma adına aldığı eğitim ile kendisine toplum içerisinde bir yer edinmektedir. Kabul görmenin en kolay yolu ise toplumun uyulması için sunduğu normlara ve beklentilere boyun eğmektir. Toplumsal yapının bileşeni olan erkek toplumda cinsiyet bağlamında yeniden inşa edilirken distopyaya dönüşmektedir. Bu çalışma bu varsayımı da desteklemiştir.
Feminist yaklaşımların çalışmalarının etkisiyle bazı kadınlar kendisinin ve bireyselliğinin farkına varmaya başlamışlardır ancak bu maalesef ki kesinkes kendisini içinden koparıp alamadığı gelenekler engeline takılmaya devam etmiştir. Bu durumun, çalışmada cinsiyetlerine bakılmaksızın katılımcıların aile yapısında kadın-erkek ilişkilerine yönelik ortaya koydukları deneyimler ile düşünceler arasındaki farklılaşmanın nedenleri arasında olduğu düşünülmüştür.

Çalışmada aile, hem kadın erkek ilişkilerinin bir aynası hem de toplumun heterotopik bir aynası olduğu tezi savunulmuştur. Farklı değişkenler üzerinden yapılan alan çalışmasında elde edilen bulgular çalışmanın bu tezini doğrulamıştır.
Çalışmanın varsayımı olan erkekliğin toplumsallaşma sürecinin sonucunda, özellikle aileden aldığı eğitim doğrultusunda, distopyaya dönüşmesi, katılımcılardan alınan cevaplar ile uyum göstermektedir.

Katılımcıların çoğu erkek ve kadın arasında toplumsal bir eşitliğin olmasını savunmalarına rağmen günlük hayatta bunun uygulamaya konulamadığı düşüncesi ağır basmıştır. Toplum içerisinde şahit olduğumuz tüm eşitsizliklerin temelinin aileden geldiği ve ailenin de baskılayıcısının toplumsal normlar olduğu fikri üzerinde katılımcıların hem fikir olduğu gözlenmiştir. Kadınlar ve erkekler toplumsal ilişkilerin öğrenilmesinde geleneklerin ve toplum yapısının belirleyici olduğunu vurgulamışlardır. Tüm katılımcılar cinsiyet fark etmeksizin, erkeklerin kadınlar üzerindeki ezici ve baskılayıcı olma durumlarını, özelliklede fiziksel bir müdahaleyi doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak karar verme aşamasına ve bireysel tercihler aşamasına gelindiğinde erkeklerin müdahaleden çekinmedikleri ve kadınların da rahatsız olmalarına rağmen bu duruma boyun eğdikleri de gözden kaçmamıştır. Bu durum distopyaya dönüşen toplumsal ilişkilerin en önemli kanıtı niteliğindedir.

Bu çalışma kapsamında aile içindeki eğitimin öncelikle ebeveynler üzerinde iyileştirilmesine ve daha sonra da gelecek kuşaklara aktarılırken cinsiyetçilikten uzak bir eğitimin verilmesi ile uzun vadede distopik kurgunun kahramanları olmamızın önüne geçileceği; içinde barındırdığı kadın-erkek karşıt cinslerinin ortak düşünce ve iradeleri temelinde ailenin heterotopik bir mekana dönüşebileceği bir toplumsal yaşam mümkündür.

KAYNAKÇA

Adak, N. (2018). Evlilik mi? Birlikte Yaşamak mı? N. Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile içinde* (ss: 39-63). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Anadolu Üniversitesi (2018). *Aile Sosyolojisi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Aron, R. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (K. Alemdar, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Ayasoy, E. (2020). Distopik Kurgu ve Ümitvar Distopya Bağlamında Ütopyacılık Geleneği. *Gaziantep University Journal of Socical Sciences*, 19(3): 1135-1147. DOI: 10.21547/jss.715654

Bachofen, J. J. (1997), *Söylence, Din ve Anaerki* (N. Şarman, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.

Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4(8): 101-129.

Bourdieu, P. (2018). *Eril Tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler* (E. Günay, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çavdar, R. (2018). Farklılığın Mekanı: Foucault ve Lefebvre'deki Heterotopya ve Heterotopi Ayrımı. *İdealkent*, 9 (25) , 941-959. DOI: 10.31198/idealkent.458739

Çelik, E. (2015), Distopik Romanda Toplumsal Kurgu, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, sayı:18(1), 57-79. DOI: 10.18490/sad.26868

Demez, G. (2018). Toplumsal Etkileşim Ve Dayanışma Biçimi Olarak Akrabalık Ve Yakın İlişkiler. Nurşen Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar içinde* (ss:93-144). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Demren, Ç. (2003). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. Ayşe Akın (Ed.) *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın* içinde (33-44). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Dündar, Ö. Z. (2018). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. Nurşen Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss:39-63). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Doğan, İ. (2012). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dowling, C. (1995). *Sindrella Kompleksi Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu* (S. Budak, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.

Erdem, B. K., Sayılgan, Ö. B. (2012). Ana ve Ataerkil Toplumun Tarihsel Savaşımının Avatar Filmi Bağlamında İncelenmesi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*. 1(1): 111-132. https://dergipark.org.tr/tr/pub/isauicder/issue/31606/357221

Erdem, T., (1994), Postmodern Feminizm, *Kadın Araştırmaları Dergisi.* 0(2): 67-82. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/730/7891

Ergil, D. (2001), Şiddetin Kültürel Kökenleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*. (399): 40–41.

Ekice, Ş. N. (2019). Heterotopyalar İçinde Bir Birey Nasıl Yaşayabilir? *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı: 466-485. DOI: 10.21733/ibad.612544

Engels, F. (2003). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (E. Özalp, Çev.). Eriş Yayınları

Foucault, M. (2014) Başka Mekânlara Dair (I. Ergüden, O. Akınhay, Çev.). *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2* içinde (ss. 291-302). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gatens, M. (2017), *İmgesel Bedenler: Etik, Güç ve Bedensellik* (D. Eren, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gordin, M. D., Tilley, H., Prakash, G. (2020). Mekan ve Zamanın Ötesinde Ütopya ve Distopya. Gordin. M. D., Tilley, H., Prakash, G. (Ed.). *Ütopya Distopya* içinde (ss. 7-22). E. Kartal, C. Kayılıgil, A. Turan, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Göker, G. (2017). Dijital Heterotopya: Başka Bir Bağlamda Bir Bağlamda Yeni Medya. *Selçuk İletişim Dergisi*. 9(4): 164-188. https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/27540/289735

Güçlü, M. (2013). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi.* 11(1): 100-113. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26093/274952

Güler, D . (1992). Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*. 11 (11): 51-76.

Günay, G , Bener, Ö . (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rolleri Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 153 (153). https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21488/230340

Hallaç S., Öz F., (2014) Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 6(2): 142-153. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21488/230340

Karaman, Y. (2018). Benjamin, Foucault ve Heterotopya. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi.* 13(26): 267-286.

Karpat, G. K. (2009). *Tarihsel Alanlarda Sözlü Tarih Bilgisine Dayalı Kentsel Tasarım Kriterlerinin Oluşturulması; Kemeraltı Anafartalar Caddesi.* Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Köse, B. (2018). Geçmişten Günümüze Aile. Nurşen Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile* içinde (ss. 15-37). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Lale, M. İ. (2004), *Türk Aile Düzeni Ve Aile İçi İlişkiler*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Nakıboğlu, G. (2015). Ütopyadan Doğmak, Ütopya Doğurmak: Heterotopya Kavramı ve Heterotopya Bağlamında Balık İzlerinin Sesi. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.* 0(5): 381-407. DOI: 10.16947/fsmiad.47503

Öner, B. (2002). Sosyal Temsiller. *Kriz Dergisi*, 10(1): 29-35. DOI: 10.1501/Kriz_0000000179

Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk araştırmaları Dergisi.* 22(1): 15-34.https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290653

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sarıbaş, S., Babadağ, G. (2015). Temel Eğitimin Temel Sorunları. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi.* 3(1): 18-34.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajeli/issue/1524/18724

Stavrides, S. (2018). *Kentsel Heterotopya Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru* (A. Karatay, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Türkkahraman, M. (2006). *Toplum ve Toplumsal Kurumlar –Kurumlar Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Alp Yayınevi.

Yıldırım, S. (2018). Sindrella Kompleksi: Çağdaş Türk Kadınında Bağımsızlık Kompleksi. *Anasay*, 2(6): 111-115. DOI:10.33404/anasay.485095

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldız, Z. (2015), Aile Eğitim Programları ve "Din/Değer Merkezli" Aile Eğitimi İhtiyacı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 159-184. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23143/247208

Walby, S. (2016), *Patriyarka Kuramı* (H. Osmanağaoğlu, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.

İnternet Alıntıları

Çeviri konuşmalar (2018), https://twitter.com/ckonusmalar/status/1055861534839263235, 26 Ekim, 07:39 pm.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCİD	0000-0003-2070-8973
Adı Soyadı	Emel Yılmaz
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Sosyoloji

PROJELER

2209A TÜBİTAK PROJESİ 2014	Sinanpaşa ve Tepecik Çingenelerinde Toplumsal Değer Yargıları

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	